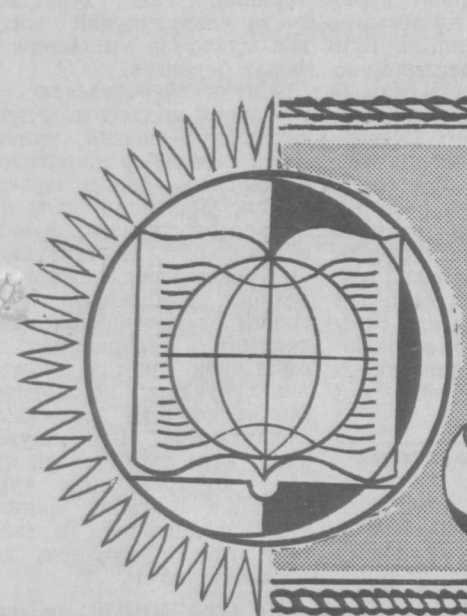

БАЙРАМИНГИЗ МУБОРАК БЎЛСИН!

Илм—ўзни билмакдир

ДАВЛАТ

معرفت
1993
DAVLAT

Халқ зиёлилари газетаси

1931 йилдан чиқа бошлаган

1993 йил 8 декабрь, чоршанба

№ 72-73 (6583).
Баҳоси сотувда эркин нархда.

1-модда. Ўзбекистон—суверен демократик республика. Давлатнинг «Ўзбекистон Республикаси» ва «Ўзбекистон» деган номлари бир маънони англатади.

КОНСТИТУЦИЯМИЗ— ҲАЁТИМИЗ КЎЗГУСИ

41-модда. Ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир.

ХУРЛАР ИЧРА ХУР, ТЕНГЛАР ИЧРА ТЕНГ

КОНСТИТУЦИЯ ДАВЛАТНИ ДАВЛАТ, МИЛЛАТНИ МИЛЛАТ СИФАТИДА ДУНЁГА ТАНИТАДИГАН ҚОМУСНОМАДИР. ШУ МАЪНОДА АСОСИЙ ҚОНУНИМИЗ ХАЛҚИМИЗНИНГ ИРОДАСИНИ, РУҲИЯТИНИ, ИЖТИМОИЙ ОНГИ ВА МАДАНИЯТИНИ АКС ЭТИРАДИ.

Ислом ҚАРИМОВ.

Жонажон Ўзбекистонимиз мустақиллиги шарофати тугайли тараққиётнинг ёруғ ва порлоқ йўлига чиқиб олди. Хурлар ичра хур, тенглар ичра тенг бўлди. Дунёнинг деярли барча мамлакатлари Ўзбекистонни мустақил давлат сифатида тан олди.

Ўз байроғимиз, ўз гербимиз, ўз маданиятига эга бўлди. Хурлик қомуси — Конституциямиз қабул қилинди. Қомусимиз кафолатлаган озодлик, тенглик, инсонлик каби халқимизнинг эзги иниятлари, меҳнатсеварлик, қардошлиқ, ватанпарварлик сингари аjoyиб фазилатлари, бутун авлоду аждодимиз орзу қилган улғу давлат сиймоси тобора юксалиб бормоқда. Шу боис Бош Қонунимизнинг бир йиллигини жумҳуриятимиз барча фуқаролари айрича бир шукҳ, шодона билан нишонламоқдалар.

Куни кеча Ўзбекистон

Республикаси Конституцияси қабул қилинган куннинг бир йиллиги муносабати билан пойтахтимизнинг муаззам кочонаси Халқлар дўстлиги саройида тантанали йиғилиш бўлиб ўтди. Ҳукумат раҳбарлари, жумҳуриятимизнинг барча вилоятларидан таъриф буюрган ишлаб чиқариш илгорлари, меҳнат фахрийлари, жамоатчилик вакиллари иштирок этган тантанали йиғилишда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов маъруза қилди.

Байрам шодоналари бугун алвон байроқлар ҳил-пираган, тўқин ва зийнатли Мустақиллик майдонига кун бўйи давом этади. Донгдор санъаткорлар, ижрочи ёшлар ранг-баранг дастурлар намойиш этадилар.

Охириг йилларда қўллаб-қувватлаш воялар шодона бўлган Халқлар дўстлиги майдони ўзининг тароватли бағрини яна ҳамшарҳларга кенг очди. Миллий-маданий марказларнинг бадний жамоалари ўзларининг нафис санъатлари билан халқларимиз ўртасидаги байналмилал дўстликка йўғрилган дастурларини намойиш этадилар.

Улғу Амир Темури хайбони ҳам бугун бетакрор миллий қиёфа касб этади. Бу ердаги шодоналар Алишер Навоий театрининг мухташам биноси атрофидаги фойзал майдонда азиз болажонларнинг байрам кувончлари билан қўшилиб кетади.

Энг муҳими, ҳаётимиз қомуси тантаналари танланган йўлимизга собит ишонч уйғотиши, ёшларимизни давлат раҳбарларга эҳтиром руҳида тарбиялашга қўмондонлик қилиши, мамлакатимиз барча фуқароларини истиқлол жабҳасида ҳамкор ва ҳамфикр бўлишга сафарбар этиши шубҳасиздир!

Қомусимизни ўрганамиз.

Х. Солиҳов сурат-лавҳаси.

МУКОФОТ МУБОРАК!

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ КОНСТИТУЦИЯ КУНИ АРАФАСИДА ЖУМҲУРИЯТИМИЗНИНГ БИР ГУРУҲ ФУҚАРОЛАРИНИ ТАҚДИРЛАШ ҲАҚИДАГИ ФАРМОНГА ИМЗО ЧЕКДИ. ТАҚДИРЛАНГАНЛАР ОРАСИДА ПЕДАГОГЛАР, ТАРБИЯЧИЛАР ҲАМ БОР

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган фан арбоби»

Саломов Ғайбулла Тожиқ-динович — Тошкент давлат университети таржима назарияси кафедраси mudiri, профессор

Қўйидагилар республиканинг раънақи йўлидаги кўп йиллик ҳалол меҳнатлари ва жамоат турмушида фаол иштирок этганликлари учун Ўзбекистон Республикасининг Фахрий ёрлиғи билан мукофотландилар:

Бариев Муҳаммаджон — Беруний номидаги Тошкент давлат техника университети назарий механика кафедрасининг катта ўқитувчиси, уйғур маданий маркази

Болтаев Шоберди — Бойсун тумани Нодира номидаги 37-ўрта мактабнинг ўқитувчиси, Сурхондарё вилояти

Егоров Владимир Анатольевич — Самарқанд шаҳар маҳсул бозорлари ва усмирлар олимпиада захира спорт мактабининг тренери ўқитувчиси

Набиев Тўхтамурод Саҳобович — Тошкент ирригация ва қишлоқ ҳўжалигини механизациялаштириш институтининг «қишлоқ ҳўжалик машиналари» кафедраси доценти, тоjik маданий маркази

Омонов Жумақилич — Тошкент давлат университети доценти, туркман маданий маркази

Равшанова Жамила Рўзметовна — Дўстлик тумани маданият уйининг болалар билан ишлаш тўғрисида раҳбар, Жиззах вилояти

Сапарова Ҳаловат Рўзиевна — Касби туман «Навиг» болалар боғчаси mudiri, Қашқадарё вилояти

Ўрабоев Қонсбай — Оқушбўёқ номидаги 1-маҳсул мактабининг директор ўринбосари, қоракўлпоқ маданий маркази

Эргашева Маҳсуда — Олтинчи тумани 19-ўрта мактабининг ўқитувчиси, Фарғона вилояти.

БОЛАЛАРГА АЖОЙИБ СОВҒА

Яқинда ўзининг 120 йиллигини нишонлаган Турткул шаҳрида кичиктоилар учун ажойиб совға — 330 ўрилми янги болалар масканини қуриб фойдаланишга топширди. Бу Қорақалпоғистонда биринчи марта қурилган энг янги замонавий боғчадир.

Келгус йилдан бошлаб ушбу мухташам кочона боғча-мактаб сифатида фаолият кўрсата бошлайди.

Давлат маблағи ҳисобидан қад ростлаган янги болалар масканининг лойиҳа-қурилиш қиймати 467 миллион 800 минг сўмдан иборат. Уни жиҳозлаш учун 50 миллион сўмдан ортиқ маблағ сарфланди. Боғчани болаларбоп мебеллар, аяпон видеомагнитофони, телевизорлар, музлатгичлар, юмшоқ ва қаттиқ жиҳозлар, мусиқа асбоблари ва бошқа буюмлар билан таъминлашда Ўзбекистон Халқ таълим вазирлиги моддий-техника таъминоти Бош бошқармасининг хизмати катта бўлди.

Икки қаватли, умумий майдони 2 гектарни эгаллаган мазкур болалар боғчасини Қорақалпоғистон суви ишпоотлари қурилиш трестининг 28-механизациялашган кўча колоннаси бинокорлари бунёд этишди.

Боғча очилиши муносабати билан бўлиб ўтган тантанали митингда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг биринчи ўринбосари И. Х. Жўрабеков табрик нутқи сўзлади.

Митингда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари М. Қ. Қорабев, Қорақалпоғистон Республикаси Олий Кенгашининг раиси У. Аширбеков, Қорақалпоғистон халқ таълими вазири Т. Отамурад, бошқа расмий кишилар, шаҳар жамоатчилиги қатнашди.

Г. ЕҒУБОВ.
Ўз мухбиримиз.

КОМУСЛИ ЭЛ—НОМУСЛИ ЭЛ!

Мен бахтли Ўзбекиман, озод инсонман, Тенглар ичра тенгман, тахтим, бахтим бор. Мен кўнра дунёман, янги замонаман, Халқим тақдирда ўз дастхатим бор!

Кўк тоғида кўёш байроғим ўпар, Маданиямиз бутун тинглайди жаҳон. Она Ўзбекистон кўксимда тепар, У — қондир, у — жондир, у — ҳаёт, виждон!

Аждодлар арвоқи, ошпоқ пок руҳи Асрар заминимиз, замонамизни. Ахир, бизга тушган Оллоҳ нигоҳи, Муборак айламин остонамизни.

Истиқлол шарафи қилмишдир насиб, Умримиз уфқи — у, эмас пуч, сароб. Бўлайлик бу элга содиқ, муносиб, Дерлар — ҳақ бир кун айлар сарҳисоб.

Ингит ўз сўзидан, арслон изидан, Қайтмас, — деган нақ қалбларда чақин. Ваз кечмайин асло ўз йўлимиздан, Умид, ишонч яшар, манзил ҳам қўқин!

Муқаддас, табарруқ этиқодлар бор: Қуръон билан тирик мўъмин-мусулмон. Эрку ҳуқуқимиз — миллий ифтихор, Қонунга таясак, бизники даврон!

«Қаерда бўлсак қонун ҳукмрон, — Эркинлик шу ерда», — дер Темури бобом. Қонун — кўз, қонун — сўз, у — қалқон, посбон, Темури ардоқларим инсон деган ном!

Тинчлик ва тотувлик кўрғонимиз бор, Кўрғондай аяқларим моҳир меъморин. Кенга кенгиз, бизга ётди фетиш тор, Дўстлик, омонликни қуйлар дил тори.

Имонли йўлдан толмас қаровим, Уни етаклаган Сарбоним бордир! Бошиндан зар сочай, Ўзбекистоним, Меҳринг — кўзгунчоғу қалбим — тумордир!

У дунё, бу дунё инсоф бор, ор бор, Дунёга сотмаймиз номусимизни. Сенга, ватандошим, айладик ёдгор Темури тузуқларини, Қомусимизни!

Унга тавоф айла, кўзаларинга сурт, Ўзга насобини бизга бегона. Тахто она дийр, тахто ота юрт, Юрагим ягона — Ватан ягона!

Оламин сийдирар бу жажжи қалбим, Дунё талпинди беданчагини! Сигинаман сенга, эй, буюк халқим, Юртим, ишонаман Келажакнинг!

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ

ТЕРАН ТАМОЙИЛЛАР

Ўзбекистон Конституцияси қабул қилинганидан кейин ўтган давр ўз моҳияти билан том маънода янги ҳуқуқий акт эканлигини кўрсатди. Яъни, Янги Конституцияни қабул қилишда кўйидаги тамойилларга тўла риоя этилди:

Биринчидан, Конституцияда Ўзбекистон мустақиллиги тўғрисидаги Баён-номада аъло қилинган давлат ва ижтимоий тузум асослари, Ўзбекистонда иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётда содир бўлган ўзгаришлар ўз аксини топди.

Иккинчидан, Бош Қонунда халқаро ҳуқуқда қабул қилинган қондалар ва умуминсоний қадриятлар устивор ҳолатда белгиланган. Жаҳон давлатларидаги Конституция таърибидан кенг фойдаланилган.

Учинчидан, унда шахс ва жамят ўртасидаги муносабатлар белгиланганда, фуқароларнинг ҳуқуқлари устиворлиги тан олинди.

Конституцияда бу тўғрида махсус боб мавжуд бўлиб, унда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, уларнинг шахсий ҳаёти ва ижтимоий муҳофазаси таъминланган.

Тўртинчидан, Конституциянинг асосий маъмуни, республикада ҳуқуқий давлат барпо этишга қаратилган. Асосий эътибор жамят ҳаётида қонуннинг устиворлигини ўрнатилга қаратилган. Қонун устиворлигини ҳаётга таъбиқ қилиш борасида жуда катта фаолият кўрсатилмоқда.

Бешинчидан, Конституциянинг барқарорлиги унинг муқимлигидадир. Конституция бир йил ичида жаҳон синоидан ўтди, унга битта ҳам ўзгариш, қўшимча киритилгани йўқ.

Бош Қонунимизда мужасамлашган бу тамойиллар унинг жаҳон мезонларига мувофиқ эканлигини яққол кўрсатиб турибди.

Ш. ҒАҒАЕВ,
ЎзФА академиги.

ХАЛҚОНА, УМУМИНСОНИЙ, БАРҚАРОР

Байрам муносабати билан республикамизнинг бошқарув ташкилотларида, илмий муассасаларида Ўзбекистон Конституцияси қабул қилинганлигининг бир йиллигига бағишланган тантанали йиғилишлар, илмий-амалий анжуманлар, давра суҳбатлари, кечалар, учрашувлар бўлиб ўтди ва ўтмоқда. Ўтган жума кунини Тошкентдаги Ўқитувчилар уйининг катта мажлислар залида ўтказилган «Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва халқ таълими» мавзудаги илмий-амалий анжуман ҳам ана шу шонли санага бағишланди. Анжумани Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, республика Ўқув-методика маркази, Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти ва Низоимий номидаги Тошкент давлат педагогика институти Асосий

Қонунни ҳаётий моҳиятини кенг талқин ва тарғиб этиш мақсадида ташкил этилди. Халқ таълими бошқарув идораларининг ходимлари, институтларнинг профессор-ўқитувчилари, мактабларда «Ҳуқуқшунослик асослари» фанидан дарс бераётган муаллимлар, педагогика соҳасида тадқиқот ишлари олиб бораётган олимлар, жамоатчилик вакиллари иштирокидаги бу илмий-амалий анжумани Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошев кириш сўзи билан очди ва ўз маърузасида Конституцияимизнинг халқ таълими ислоҳотида таянч омили эканлигини батафсил кўрсатиб ўтди.

— Ўзбекистон Республикаси Конституцияси мамлакатимиз тараққиётининг улуксиз устивор йўналишларидан бири — халқ таълими ҳар жиҳатдан раванг топишини қонуний кафолатловчи қомусий ҳужжатдир, — деди нотиқ. — Унинг моддаларида ҳуқуқий демократик давлат фуқароларининг билим олиши, тарбияланиши, ҳаётда ўз ўрнини топиши давлат томонидан таъминланганини, ёш авлод камолоти бутун жамят гамхўрлиги ўз ифодасини топган. Республикаимиз раҳбарияти Асосий Қомусимиз роҳларининг ҳаётда тўлиқ рўёбога чиқини учун ҳар томонлама гамхўрлик қилимоқда. Президентимизнинг

халқ таълими соҳасига оид қатор фармонлари, ҳуқуқимиз қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг «Таълим тўғрисида»ги Қонунни қабул қилиши, «Соғлом авлод учун» ординининг таъсис этилиши ва бошқалар бунинг ёрқин далилидир.

Нотиқ Асосий Қонунимизни ўрганиш, аиниқса, ёш авлодга унинг маъмуни ва моҳиятини аниқлаш масалаларига атрофлича тўхталиб ўтди. Шу мақсадда 1993-94 ўқув йилининг биринчи дарс машғулотлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясига бағишланганлиги, билим масканларида факультатив машғулотлар ташкил қилинганлиги, махсус

дастурлар, методик тавсиялар ишлаб чиқилиб, жойларга етказилганлигини ва бошқа далиллари қайд этди.

— Педагоглар ва тарбиячиларимиз, билим масканлари жамоалари, халқ таълими ходимлари олдида муҳим ва масъулиятли вазифалар турибди, — деди вазири маърузаси ниҳоясида. — Шунга эришиш керакини, қонун келажакимиз ағдари бўлган ҳар бир ўғил-қиз фаолиятининг ҳаётий мезонини бўлиб қўйсин.

Илмий-амалий анжуман қатнашчилари Низоимий номидаги Тошкент давлат педагогика институтининг «Давлат ва ҳуқуқ асослари» кафедраси mudiri

Омина Қариимова, Тошкент давлат юридик институти доценти, ҳуқуқшунослик фанлари номзоди Омон Муҳаммаджоновларнинг Ўзбекистон Конституцияси талқинларига бағишланган маърузаларини катта эътибор билан тингладилар.

Республика Ўқув-методика маркази тарих ва ижтимоий фанлар бўлими бошлғи, тарих фанлари номзоди Гулчеҳра Аббасова, тарбиявий ишлар бўлимининг бош методисти Саодат Мухамедова, мактабга тарбия бўлими бошлғи Замира Абдурахмоновларнинг маърузаларида халқ таълими тизимидаги ўқув муассасаларида ҳуқуқшунослик фанини методик жиҳатдан таъ

минлаш, қонунчилигини ўрганиш бўйича тарбиявий ишлари ташкил этиш, дастурлар ва ўқув қўлланмаларини яратиш масалалари ёритиб берибди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўқув масканларида ўрганишда диққатга сазовор тажрибалар юзаса келганлигини Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти аспиранти Шонра Рўздошова 84-ўрта мактабдаги таъкилий ва амалий ишлар миқсолида таҳлил қилиб кўрсатди.

Анжуманда қайд этилганидек, Конституцияимиз мустақил ҳуқуқий давлатимизнинг ҳам, халқимиз ҳаётининг ҳам асосий таянчидир. Шу вайдан у ҳар биримиз учун энг муқаддас қонун бўлиб қолади.

М. РАҲМОНОВ.

49-модда. Фуқаролар Ўзбекистон халқининг тарихий, маънавий ва маданий меросини авайлаб асрашга мажбурдирлар. Маданият ёдгорликлари давлат муҳофазасидадир.

Истиқлол туфайли «қадимийлик» деган сўз билан бахslashадиган халқимиз тарихи тикланмоқда. У эл ва миллат сифатида ўзига хос ангамоқда, шунинг учун уларнинг ўзига хос ангамоқда. Узоқ ва яқин ўтмишдаги улус сиймолири-миз, буюқ зотлар ёдга олини-миз, уларнинг муқаддас хотиралари тикланиб, қўл-қўл таваллуд қилганини нишон-лашмоқда. Жумладан, бутун умрини халқимиз тарихини тиклаш ва унга ўзига хос ангамоқда, шунинг учун уларнинг ўзига хос ангамоқда.

И. Мўминов 1908 йилнинг 7 ноябдаги ҳозирги Бухоро вилоятининг Шайхон туманидаги Тезгузар қишлоғида таваллуд топди. Аввал бошланғич мактабда, кейин Бухоро оқартув институтини

таҳсил олди. 1928 йилда Самарқанд олий педагогика институтини (кейинчалик Педагогика институтини) ўқиган. Уни имтиёзли битирган, академияда фалсафадан дарс бера бошлаган.

1933 йили Самарқанд Педагогика академияси зами-нида Ўзбек давлат дорилфу-нуни (ҳозирги Алишер Навоий номидаги Самарқанд давлат дорилфуни) таъкил топди. И. Мўминов аввал филология факультетининг, кейин тарих факультетининг декани лавозимда ишлади, ани чоғда иккинчи илмлар кафедрасига раҳбарлик қил-ди. 1941 йилда Херел диа-лектикасининг моҳиятига

доир номзодлик диссертация-сини ҳимоя қилиб, Ўзбек эи-лилари орасида биринчи бў-либ фалсафа фанлари номзо-ди деган илмий даражага сазовор бўлди.

1943 йилда Ўзбекистон Фанлар академияси таъкил этилди. Унинг таъсис мажли-сида И. Мўминов академия-нинг мухбир аъзоси қилиб сайланди. Олимининг шу йил-лардаги илмий фаолиятида Урта Осиё ва Ҳиндистон халқ-лари иккинчи фалсафий фикрининг йирик намоёнда-си Мирзо Бедилнинг қараш-ларини таъкил қилиш муҳим ўрин тутди. 1946 йилда Ибро-ҳим Мўминовнинг «Мирзо Бедилнинг фалсафий қараш-лари» асари босилиб чиқди. У Мирзо Бедил ҳақидаги биринчи йирик фалсафий таъки-лот эди. Асарида Марказий Осиё халқлари иккинчи фалсафий фикрини ўрганиш, унинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятларини тўғрисида бо-расида муҳим аҳамиятга мо-лик қатор назарий масалалар, хусусан, пантеизм, сўфизм, Шарқ уйғулук фалсафаси муаммолари кўтарилган.

1950 йили И. Мўминов «ХIX аср охири ва ХХ аср бошларида Ўзбекистонда ик-кинчи фалсафий фикр тарақ-қийи тарихидан» мавзуда до-кторлик диссертациясини

ёқлаб, фалсафа фанлари до-ктори илмий даражасини ол-ди. Орадан тўрт йил ўтгач, унинг «Ўзбекистонда иккинчи фалсафий фикр тараққийи тарихи масаласида доир (Х-ХХ аср бошлари)» асари бо-силиб чиқди. Унда Форобий, ибн Сино, Навоий, Машираб, Турли, Доғиш, Фурқат, Муҳи-мий, Закиқ, Ҳамза ва С. Ай-ний қарашлари таҳлил қил-нади.

1955 йили олимнинг «ХIX асрнинг охири ва ХХ асрнинг бошларида Ўзбекистонда ик-кинчи фалсафий фикр тарақ-қийи тарихидан» номли ма-шхур асари нашр этилди. Ҳа-қиқатимиз тарихий, ил-мий ва назарий ҳусулаларга бой бу асарида Русиянинг му-стаққиллик сийсати, унинг мақсад-моҳияти, Туркистонда-ги мактаб ва мадрасалар, уларнинг илму урфон ва маънавий-ахлоқий ҳаётдаги ўрни ва аҳамияти, иккинчи этник мусоабатлар, мад-дидлик ҳаракатлари ва ҳо-қо-зор шундай бир зукколик ва жасорат билан таҳлил ва таҳлил қилинганки, уни ўқи-ган киши муаллифнинг ақл-заковатига тасаннолар айтади.

Илмий изланишлари, та-шкилотчилиги туфайли жу-мхуриятимизнинг етакчи фай-ласуф олим сифатида та-нилган И. Мўминовга 1955

йилда ЎзФАНнинг Тарих ва археология институтига ра-ҳбарлик қилиш вазифаси то-пширилди. Шу вақтдан бош-лаб ЎзФАН тизимида илк бор фалсафий таъкилотлар олиб бориш йўлга қўйилди.

1956 йилда И. Мўминов ЎзФАН академияси ва ани-нинг таъкилотида вице-президен-ти қилиб сайланди. У киши-нинг зиммасига Фанлар ака-демияси тизимида иккинчи илмлар бўйича барча илмий таъкилотларга раҳбарлик қи-лиш вазифаси ҳам оқлати-лади.

1957 йилда И. Мўминов ташаббус билан ЎзФАН ҳу-зурида фалсафа ва ҳуқуқ бў-лими очилди. Булини ҳодим-лари шу йили «Ўзбекистонда прогрессив иккинчи фалса-фий фикр тарихи бўйича ма-териаллар» мажмуасини тай-ёрлаб, рус ва ўзбек тилла-рида нашр этилди. Шу тариқа махшур бобоқалонла-рининг таъкилоти-илмий, ик-кинчи фалсафий рисола-ларини Ўзбек тилига ўғириш ва уларни аслиятини ўрганиш-дек муҳим ишга тамаил тоши қўйилди.

1958 йилда ЎзФАН қошида Фалсафа ва ҳуқуқ институ-ти очилди. Уни таъкил этиш, тузилма ва илмий таъкилот йўналишларини белгилаш ва йўлга қўйиш институтининг би-

ринчи раҳбари И. Мўминов-нинг зиммасига тушди. Ке-йинги ўн йил мобайнида у кишининг раҳбарлиги ва иш-тирокида Ўзбек тилида фал-сафа илмига оид қатор дарс-лик ва қўлланмалар яратил-ди. Олим асосий диққат-этиборини халқимизнинг ма-данний-маънавий меросини ўрганиш, ўзлаштириш, таъки-лот ва таъкил қилишга қарат-ди. Абу Али ибн Синонинг беш жилдлик «Тиб қонула-ри», Абу Райҳон Берунийнинг «Қадимги халқлардан қол-ган ёдгорликлар», «Ҳиндистон», «Геодезия» асарларини, Хо-размий, Форобий, Наршахий, Бойқасий, Махмуд Кошғарий, Алишер Навоий каби мута-факкирлар қаламига мансуб асарларини ўзбекчага ўғириш-ва ва нашр этишга раҳбар-лик қилди, бу ишда ўзи ҳам бевосита иштирок этди.

И. Мўминов 1968 йилда ЎзФАН Раёсатининг кенгай-тирилган йиғилишида «Урта Осиё тарихида Амир Темур-нинг тутган ўрни ва роли» мавзусида маъруза қилди. Олимнинг бу даврда яратил-ган «Темур тузуқларининг факсимил наشريга доир», «Али Қушчининг бир рисола-си ҳақида», «Қушон маса-ласи бўйича халқлар конфе-ренцияга», «Ўзбекистонда та-би-ётунослик тарихи соҳасида

ги илмий таъкилотларнинг я-ниги ва вазифалари», «Али-шер Навоий — буюқ мута-факкир-маърифатпаз ва а-ри», «Хоразмлик буюқ қонусий олим» каби қатор рисола ва мақола-ларни, нутқ ва маъруза-ларни, қўл-қўл таъкилотлари жумхуриятимиз илм-фани-нинг ривожига катта ҳис-са бўлиб қўшилди.

И. Мўминов жумхурият «Билим», «Фалсафа жа-мия-ти» ҳамда «Социологлар жа-мия-тининг», «Фан ва техника тарихи уюшмасининг» раиски, «Ўзбекистонда иккинчи фалсафий фикр тарихи» илмий журналининг мутасил муҳар-рири эди. Шу билан бир қатор-да у 20 дан ортиқ фан до-кторига, 100 дан ортиқ фан номзодида устозлик қил-ди. Умрининг охиригача а-жиддорлигининг муқаддас «Устоз-шогирд» аниъасига содиқ қолди. У киши учун инсонийлик — киши қадр-қимматининг, обрў-этибори-нинг мезони ҳисобланарди. Бироқ унинг ўзи узоқ йиллар ҳуқим сурган муҳим сийсат-нинг қурбони бўлди — 1974 йилда дунёдан бевект кўз юмди...

Қуйида мўтабар олимнинг асарларидан айрим парчалар-ни эътиборингизга ҳавола этаётимиз. Уларни тафак-кур шуъалари деиш мум-кин. Тафаккур шуъаларини эса кўз билан кўриб бў-лмайди, фақат қалбдан ҳис этиш, англаш мумкин.

Шерали АШУРОВ,
ЎзФАН Фалсафа ва ҳуқуқ
институтининг илмий ҳодими.

Иброҳим Мўминов таваллудининг 85 йиллиги

ТАФАККУР ШУЪАЛАРИ

Тарих диалектикаси Шарқ, Осиё, Африка мамлакатлари-нинг фарбий Европа мамла-катлари илм-фани, фалсафий тафаккури ривожланишига ҳамда фарбий Европа мамла-катларининг «Шарқ мамла-катларининг» Шарқ мамла-катлари маданий ўсишига таъ-сири қонуниятини намойиш этади. Яна Шарқ мамла-катлари ўрта аср, Уйғониш да-ври шариғида фарбога, Европа мамлакатлари цивилизацияси ривожига ижобий таъсир кўр-сади. Шарқ ва фарб мам-лакатларининг ўзаро таъсири ва ҳамкорлиги иккинчи-тар-ихий жараён диалектикаси-дир. Мана шу оқилона ик-кинчи жараёнда араб, су-рия, юнон, хинд халқлари билан бир қаторда Урта Осиё халқлари ҳам муҳим роль ўйнаганлари ҳақида сўзлаш қанчалик мароқли бўлса, шунчалик ҳаққонийдир.

Урта Осиё халқлари ма-даниятининг махшур ар-боб-лари «Бай қилган фалсафий, иккинчи-сий қарашларини ўрганиш Ҳиндистон, Эрон, Араб мамлакатлари тарихи ҳақида бой материаллар бе-ради ва ўтмишда шу мам-лакатлар халқларининг мада-ния-ларини ўртасидаги ўзаро боғлиқлиги ҳамда уларнинг бир-бирига таъсирини кўр-сатади. Шу билан бирга, улар-

нинг дунёқарашларини ўр-ганиш натижасида маданий ёд-горликларга космополитик ва нигилистик мусоабатда бў-лишлар бутунлай рад этила-ди ва бу ёдгорликларни иде-аллаштиришга ҳам барҳам берилади, ани чоғда, Урта Осиё халқларининг мадания-ти нодир ҳақида ўзига хос му-стақил маданий эканлиги ис-ботланади.

Сўфизм — мураккаб фал-сафий оқимдир. У жуда хил-ма-хил шакллarga, мазмун ва оқимларга эга. Сўфизм оқимлари Мовароуннахрда фалсафий фикрлар ривожига таъсир қўрсади. Бироқ сў-физм бу ерда ўзига хос ҳа-рактер ҳамда хусусиятга эга бўлди, буларни эътиборсиз қолдириб бўлмайди. Мазкур му-аммо устида махсус илмий иш олиб бориш мақсадга му-вофиқдир.

Аҳмад Яссавий мактабининг дунёқараш «Хикмат» номи-ли махшур асарида шайх шак-ла-да байн этилган. Бу фалсе-фий асар равон, китобхон учун осон бўлган ўзбек тили-да ёзилган. «Хикмат» ўз-бек адабиётининг қимматба-ҳо ёдгорлиқидир. Асарнинг муаллифи ислом динини, қа-

лом фалсафасини, сўфизмни, деҳқонлар, чорвадорлар, ҳу-нармандларнинг турмуш ва ҳаётини ҳамда ўша даврнинг иккинчи тартибларини ахши билган махшур киши бўлган-лигидан ғувоҳлик беради.

Фольклор асарлари ҳозир-ча асосан адабиётшунослик нуқтаи назаридан ўрганилиб келинмоқда. Энди уларни фалсафий нуқтаи назардан, киши тафаккурининг ривож-ланиши кўламинда ҳам ил-мий текширишни бошлаш ке-рак. Халқ бадиий ижодидаги этнографик ҳуқуқиятларини, тил бойлиги, шайхриятдаги ус-луби, методини махсус ўр-ганиш навбати келди.

Маълумки, халқ ижодининг жуда кўп асарлари қўйлаб айтади ва айримлари рақс билан боғлиқ. Уларнинг матнлари мусиқа куйидан аж-рамлаган ҳолда бир бутун-лиқни таъкил этади. Демак, адабий матнлар билан бирге уларнинг куйлари ҳам таъки-л этилмоғи лозим.

Бизнинг тушунишимизча, сарбадорлар халқни мўғул зулмига қарши курашга ча-қирганлар, халққа мурожаат қилиб: «Дорға осилганларга қаранг, бошини юқори кўта-риб, зулмга, дорға қарши

кўзгалинг, зулм-азоб, хўрлик кишидада ашагандан кўра ўлганимиз яхшироқ», деб ки-тоб қилганлар.

Тарихчиларимиз умуман Мовароуннахрдаги хусусан, Самарқанддаги сарбадорлар ҳаракатини ҳар томонлама ва чуқур ўрганишлари лозим. Сарбадорлар ҳаракати тарих-да ёрқин саждаларга эга бўлиб, унинг илдизи халқ ҳаётига, XIV асрнинг иккинчи ярмидаги Мовароуннахр ик-кинчи-иктисодий ва сийсий ҳаётига боғлиқ кетгандир.

Темурнинг Урта Осиёда, Мовароуннахрнинг ҳозирги Қашқадарё вилояти Шахри-сабз ақинидаги Ҳўжигор қишлоғида барлоқ беги Та-рағай оиласида дунёга кели-ши соф тасодифият, албатта. Лекин бундай шахсининг юза-га келиши даврнинг, замона-нинг тақозоси, Чингаой улу-сининг зулми, майда феодал бекларнинг ваҳиёна эзими, мўғул хонлари, Олтин Урда бекларининг Мовароуннахр-даги тўхтосииз босқинчили-юршиллари, азобланган, хона-вайрон бўлган, 150 йил даво-мида чет эл ҳукмронлигиндан тинкаси қургин мамлакат-нинг, халқнинг мушқиллик-ка эришиш талаби эди. Бу тарихий зарурият Темурда, унинг лашкарбошиларида яқ-

қал кўринди. Темур давлат арбоби сифатида маълум да-ражада бу эҳтиёжни, талаб-ни, заруриятни ўзига акс эт-тирди, яъни Мовароуннахрда мушқил марказий бирлашган давлат тузили, мамлакат эх-тиёжларига жавоб берди. Мушқулдор синфлар — йирик заминдорлар, савдогарлар, қарвонсарой эгалари ҳамда маълум даражада ва маълум маънода умуман аҳоли та-лабларига пешвоз чиқиб, мамлакатнинг кўп жойларида қурилышлар қилдириш, ками-да юз йигирма йил давомида нисбий осийшуватлик ўрнатди. Бу, шубҳасиз, мамлакатнинг экономика, маданият, фен, адабиёт ва сийсий ўси-шида муҳим омил бўлди. Темурнинг Урта Осиё тари-ҳидаги хизмати, бизнингча, ана шулардан иборатдир.

Туркистон ўлкасида ҳам, Бухоро амиллиги ва Хива хонлигида ҳам шахарнинг бир маҳалласида, волостнинг ҳар бир қишлоғида мактаб бўларди. ...Бухоро ва Хива-даги мадрасаларни ҳисобга олганда ҳам 1900 йилда Туркистон ўлкасида 313 та мадрасида 7052 киши ўқирди. Уша давр мактабларида болалар фақат теологияга эмас, балки ҳат-савод, ўқиш-га ҳам ўргатилар эди. Самар-

қанда, Бухоро, Ҳиждубон ма-драсалари ихтиёсидан ташқа-ри, дунёвий фанлар — грам-матика, адабиёт, математика, астрономия, геометрия ва бошқа фанларни ўқитган та-лабалар билан тўла эди. Шу муносабат билан Бухородаги Улугбек мадрасасининг пеш-тоқини беэаб турган «Илме иттилиш ҳар бир эркак-аёл мусулмоннинг бурчидир» қа-би доно сўзларни эслаб ўт-май бўлмайди.

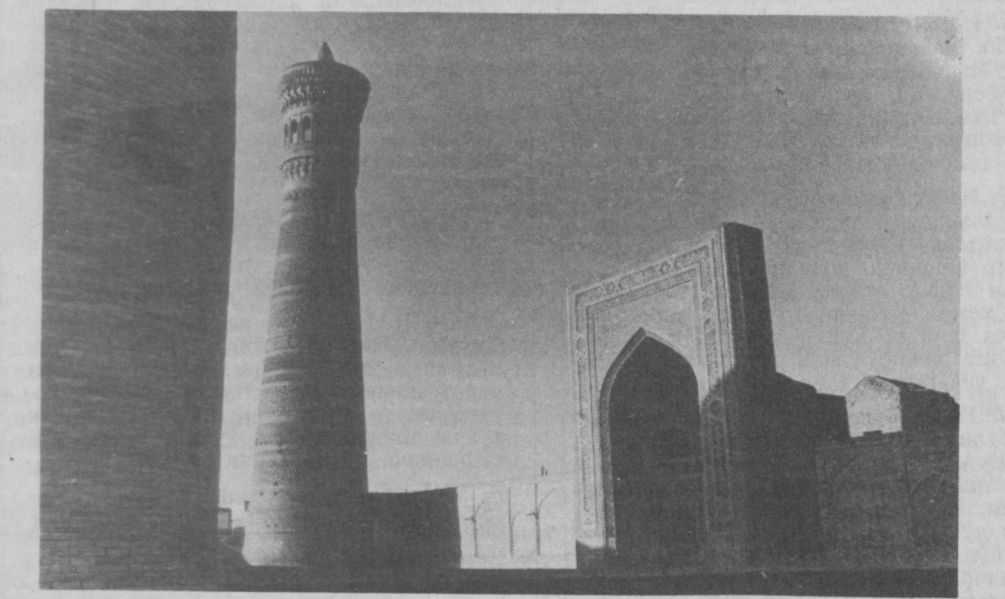
Маҳаллий аҳоли орасидан чиққан энг ахши кишиларнинг иттилишлари, она тилидаги адабиётнинг ривожланиши чор маъмурияти ва маҳаллий феодал реакцияси томонидан чеклаб қўйилди, таъкил этил-ди, ҳатто таъкилбанди.

С. М. Граменицкийнинг фикрича, ўқитиш ишлари фа-қат рус тилида олиб борили-ши керак, чунки маҳаллий тилида ўқитиш «рус умудав-лат манфаватларига мувофиқ келмайди». «Граменицкийнинг олдиндан айтган гаплари, — деб ёзган эди В. В. Бертольд, — жуда тез вақт ичиде тўғри чиқди, негаки, бошқа кўп рус ар-боблари маҳаллий адабиёт-нинг ривожланишига ҳам, маҳаллий мактабларнинг ю-салишига ҳам келгусида «руслаштиришга» тўсқин бў-

ладиган хавфни кўрдилар».

Бу аҳоли тўла равишда би-лиш учун шунга оид ана бир муҳим ҳужжати — ге-нерал-губернатор томонидан ўлка областларининг ҳарбий губернаторларига юборилган қирқлабта қирқлабта тўғри келадди. Бу қирқлабта 1886 йил учун Сирдарё облас-тининг обзорида босилган. Унда қуйидагилар айтилади: «Ушбу программасида шу нарсас билан чекланмиш зару-ри, русча саводнинг асосий қондалари ҳақида маълумот бериш, яъни тўғри ўқиш, ёзиш ва ҳисобга (арифмети-кага) ўргатиш керак, бунинг доираси чет турмушининг од-дий эҳтиёжлари учун зарур бўлган даражадан ошмаслиги керак, шунингдек, тубкой кишилар асосан русча сўзла-шишни кўпроқ бишлишлари учун, айниски, қундалик ҳаёт-да иштилоқидиган рус тили-дан яхшироқ хабардор бў-лишлари учун чоралар кўриш керак ҳолос».

Шундай қилиб, дунёвий би-лиmlарни ўқитишни чек-лаш ва рус тубкой мактаб-лари мушулмон динини кири-тиш, бу мактабларда ўзига ишончи содиқ малайлар — ҳуфиялар тутти сийсати чор маъмурияти томонидан план-ли равишда ва қатъийлик би-лан амалга оширилди.

МАНГУ ОБИДА.

Содиқ МАҲКАМОВ олган сурат.

МАКТАБ, ОИЛА ВА ЖАМОАТЧИЛИК

ОТА-ОНА ИМТИҲОН

Узоқ йиллик педагогик фаолиятим мобайнида кўпгина мактаб, жамоат жой-лари ҳамда ота-оналар даврасида бўл-ганим туфайли бола тарбияси, улар-нинг илм-фанга бўлган иштилоқини ҳақида билдирилган турли хил фикр-мулоҳазалар шохидиман. Қўпгина икки масала — ёшлар тарбиясида ўз бе-раётган номатқилиқлар ҳамда баъзи ёшларнинг илм-фанга бўлган ишти-лоқини суш эканлиги ҳақида сўз борар-ди.

Бундай ҳолатларнинг туб сабаблари ёшлар тарбияланган яқинийи му-ҳитининг носоғломлигида, ота-боболари-миз яратган маънавий бойлик — мил-лий қадриятлар, урф-олат, удулларга бефарқ қаралганда, баъзи ота-оналар-нинг фарзандлари тарбиясига эътибор-сизлигида, айрим педагогларнинг ўқиш-чага нисбатан талабни бўшаштириб юборганликларида эди. албатта.

Эндиликда миллий мушқиллигимиз бойи, миллий ва жаҳон педагогикасида эътироф этилганлик, бола тарбияси-нинг бош мезони — мактаб, оила ва жамоатчилик ҳамкорлигига қатъий амал қилиш, унга шахсий иш деб эмас, бал-ки давлат, жамят иши деб қараш та-моиллари шаклланимоқда. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14-боби «Оила» деб аталган, унинг 63, 64, 65, 66-моддалари оила ва бола тарбиясига бағишлангани бунинг ис-ботидир.

67-моддада «Ота-оналар ўз фарзанд-ларини воғда еттуларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар», дейил-ган. Бу билан ота-онанинг бурчи ва масъулияти оширилган. 66-моддада эса «Воғда етган, меҳнатта лаёқатли фар-зандлар ўз ота-оналари ҳақида гамхўр-лик қилишга мажбурдирлар» дейилди.

фарзанднинг ҳам ота-она олдидаги бур-чи ва мажбурияти кўрсатилган. Бу қонунга ҳар бир ота-она ва фарзандлар амал қилишлари ҳам қарз, ҳам фарз.

Бола мисоли қуш, унинг бир қаноти ота-она бўлса, иккинчиси мактаб, ўқи-тувчи ва жамоатчиликдир. Улар ҳам-корлигида бир мақсад сари иштилоқлар, болаларимиз парвози янада юксак бў-лади.

Бола тарбиясида ота-она ибрати, ай-ниска бебаҳо. Болага ижобий таъсир етувчи оимиллардан яна бири ота-она ўр-тасидаги меҳр-оқибат, ўзаро ҳўрмат ва сиймииятидир.

Бизнинг қишлоғимизда ўз фарзанд-лари тарбияси билан муштзам қилина-ди, уларнинг бахти, келажати ҳақида қай-ғурбаттан оиналар талайгина. Қўручи Хуторов Ҳасанов, шифокор Ҳўманов, Матчонов, Абдулла Солиқов, хизматчи Пўлдош Жўмабоев, педагоглардан Ибро-ҳим Қўрбонов, Бердибой Ҳўжаниё-зовлар бошлқ хонадонлар пулар сира-сидан. Бу оилаларда тарбияланган со-биқ ўқувчиларимиз шу қуларда олий даргоҳ талабалари. Жумладан, Раҳман-бек Ҳўжаниёзов, Шавкат Абдуллаев. Туркия олий ўқув юртыларда тарбия-ланмоқдалар. Бошқалари эса малакали мутахассис сифатида турли соҳаларда хизмат қилишмоқда.

Лекин гуруҳ курамсиз бўлмагани-дек, ўз фарзандининг келажати ҳақида қайғурмаётган оилалар ҳам топилади. Демократик, ёшларимизни республи-каимизнинг етук, билимдон, меҳнатсевар бўлишлари қилиб тарбиялайлик!

Ботир РАҲИМОВ,
Ҳазорасп туманидаги 45-ўрта мак-табининг олий тоифали ўқитувчиси,
Ўзбекистон халқ маорифи аълочи-си.

Маҳмудхўжа Бехбудий ХХ аср бошлари Туркистон-даги маърифатпарварлик ҳа-ракатининг йўлбошчиси ҳи-собланади. У матрифат май-дониде қрим-татарларнинг «хоналарнинг хонаси» деб улуғландиган зиёлиси Ис-моилбей Ғаспирали йў-лини тутиб, ўзи ҳам бу-тун ҳаёти, фаолияти даво-мида элни озод, ҳур кў-риш орзуси билан яшаб ўт-ди. Бехбудий ўз гоёла-рини, орауларини амал-га оширишини бирдан-бир йўли, бу — аввало миллат болаларини билимли қилиш, уларга ҳар соҳада диний илмлар ила дунёвий илм-лардан ҳам сабоқ бериб, қонил фарзандларини тар-бияламоқ зарурлигини кун тартибиде бош масала да-ражасида кўтара олди. Дунё кезиб кўнчилик халқларнинг илму урфони, ҳунардан ха-бардор бўлган Бехбудий «мустақил Туркистонни фа-қат илм чироғи ила озод-ликка бошломқ даркорлиги-ни дил-дилдан ҳис этади. Шунинг учун ҳам Турки-стонда мактаб-маориф иш-ларини ривожлантиришда ҳам амалий, ҳам назарий жаҳ-да жонобилиқ кўрсатади.

Маълумки, бу вақтда Тур-кистонда турли номлар би-лан аталувчи ўқув юртылар мавжуд эди. Мусулмон дин-ий мактаблари — аски мак-таб, қорихона, мадраса. Рус мактаблари — умумий таъ-лим мактаблари, касб мак-таблари, рус-тузем мактаб-лари, рус тилини ўрганиш қўрслари ва янги усул (усу-ли савтия) мактаблари. Тур-кистоннинг илгор зиёилари ўқитишнинг кейинги учин-чи йўли—янги усулда ўқи-тиш тарафдори эдилар. Бу усулда янги мактаблар очган Рўстамбек Юсуфбек ўғли, Абдулла Авлоний, Абдулқо-дир Шакурйи, Ҳамза, Иб-ратнинг халқ орасида «ол-ти ойла ўқиш-ёзишни ўргата-диган мактаб», деб оғизга тушган илм ўчоқларини ай-тиб ўтиш қиёос.

Самарқанднинг Жомбой туманига қарашли Ражаба-мин қишлоғида ўз ҳисоби-дан янги усул мактаби оч-ган, лекин аяча танг аҳол-да бўлган Абдулқодир Ша-курйиннинг мактабининг Бех-будий ўз ҳовлисида қўчи-рилди. Бу мактабнинг моддий томонларига ҳам анча кўмак берилди.

Бундан ташқари, Бехбу-дий ўзи ҳам ношрилик, ҳам муҳаррирлик қилган «Са-марқанд» газети ва «Ойна» мажалласида бундай билим ўчоқларининг қундан-қунга кўпайиши учун тарғиб-таш-виқини қўйди. Туркистон-нинг қайси шаҳрида, кентда янги мактаблар очил-мак бўлса, у ҳақида ха-барлар бериб борди ва му-аллимлар, мактаб ташкилот-чиларига хайри ишларида нотаиш бўлган илмларни ёётганлари ҳақида мунта-зам хат-хабарлар бериб борди. Бунинг ўзи ҳам та-швиқнинг зўр усулиларидан саналарди. Бехбудийнинг 8-жюлининг 1913 йилги ма-қолада «Ўқундада усули савтия мактаблари қундан-қунга кў-паймоқдалар, — дейилди мақолада. — Аъмолида ҳам муҳаббат ва ҳиммат мактаб-ларга ортомоқдалар. Лекин, таассуфки, уч-тўрт мактабни истисно қилганда, бошқа мактабларда тартиб бўлма-йин ва ҳам муҳтарам маъ-

усул», «усули савтия», «усу-ли жади» номлари билан фаолият кўрсатаётган мак-таблар, уларда замонанинг илгор, дунё илми урфонидан ахши хабардор зиёилари миллат болаларининг қўни-ни очти, мушқилликдан, қул-лиқдан озод бўлиш учун ил-ми жуғрофия, хандаса, физик, ҳисоб, табиёт, рус тили каби Туркистон болаларига нотаиш бўлган илмларни ёётганлари ҳақида мунта-зам хат-хабарлар бериб борди. Бунинг ўзи ҳам та-швиқнинг зўр усулиларидан саналарди. Бехбудийнинг 8-жюлининг 1913 йилги ма-қолада «Ўқундада усули савтия мактаблари қундан-қунга кў-паймоқдалар, — дейилди мақолада. — Аъмолида ҳам муҳаббат ва ҳиммат мактаб-ларга ортомоқдалар. Лекин, таассуфки, уч-тўрт мактабни истисно қилганда, бошқа мактабларда тартиб бўлма-йин ва ҳам муҳтарам маъ-

усул», «усули савтия», «усу-ли жади» номлари билан фаолият кўрсатаётган мак-таблар, уларда замонанинг илгор, дунё илми урфонидан ахши хабардор зиёилари миллат болаларининг қўни-ни очти, мушқилликдан, қул-лиқдан озод бўлиш учун ил-ми жуғрофия, хандаса, физик, ҳисоб, табиёт, рус тили каби Туркистон болаларига нотаиш бўлган илмларни ёётганлари ҳақида мунта-зам хат-хабарлар бериб борди. Бунинг ўзи ҳам та-швиқнинг зўр усулиларидан саналарди. Бехбудийнинг 8-жюлининг 1913 йилги ма-қолада «Ўқундада усули савтия мактаблари қундан-қунга кў-паймоқдалар, — дейилди мақолада. — Аъмолида ҳам муҳаббат ва ҳиммат мактаб-ларга ортомоқдалар. Лекин, таассуфки, уч-тўрт мактабни истисно қилганда, бошқа мактабларда тартиб бўлма-йин ва ҳам муҳтарам маъ-

усул», «усули савтия», «усу-ли жади» номлари билан фаолият кўрсатаётган мак-таблар, уларда замонанинг илгор, дунё илми урфонидан ахши хабардор зиёилари миллат болаларининг қўни-ни очти, мушқилликдан, қул-ли

РАНГО-РАНГ ОЛАМ

Бошлангич синф муаллими Басида Парпиева Наманган педагогика институтини тамомлаб, Янгйўрғон туманидаги 31-мактабда ишлаётганга ҳам 14 йил бўлди. У ўқувчи болаларни ўқитишда таълимнинг янги усулларини излашга ҳаракат қилади.

Ўқувчиларни ўқитган мавзунини тушунишга, мустақилликка, ташаббускорликка ўргатиш муаллимнинг асосий мақсадлари ҳисобланади.

СУРАТДА: бошлангич синф ўқитувчиси Б. Парпиева.

СУРАТЛИ ЛАВҲА

Ғиждувон туманидаги 40-мактабнинг меҳнат ўқитувчиси Малокат Гулбоева раҳбарлик қилаётган зардўзлик тўғарида аъзолари қадимий санъатнинг нозик сирларини кўнгил билан ўрганишмоқда. Қўли гул қилишнинг бетакор санъатлари нафақат Бухоро вилоятида, ҳатто жумҳуриятимизда ҳам машҳур бўлиб, турли кўргазма, кўрик-танловларда фахрли ўринларини эгалламоқда.

СУРАТДА: зардўзлик тўғарида раҳбари М. Гулбоева тўғаридаги олти йиллик аъзоси, қобилиятли ўқувчиси Матрифат Омонова билан.

Р. АЛБЕКОВ олган суратлар.

Инсон пайдо бўлганидан буён қанча асрлар ўтганини аниқлаш мушкул, аммо икътимоий онг, ақл ва идрок, табиат ва унинг мавжудотларининг тузилиши, ҳислати, ўзига ҳослиги, ва албатта, инсоннинг уларга бўлган муносабати, ва аксинча, инсонга улар қай даражада фойдалани эканлиги ҳақида турли тадқиқот ва ҳаётий тажрибалар олиб борилган. Турли даврларда ёзилган асарлар, донишмандларнинг қиссалари ва инсон ҳаётининг турли даврларида содир бўлган табиий ҳодисалар, воқеалар бизни ўраб олган жонли ва жонсиз табиатни ўрганишга бағишланганлиги ҳам маълум. Биз ана шу сирли олам сирларини очишга қанчалик интилайлик, унинг ҳали биз билмаган, ҳаёлимизга келтирмаган олам-олам асрлар бор. Яқинда қаминга XV—XVI асрнинг йирик Шарқ алломи, тарихчи, адабиёт билимдони Ғиссиддин Хондамирнинг «Таърихи ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар» (қисқа номи «Ҳабиб ус-сияр») асарини мутлоқлаштириб, бу адабнинг улғу мутафаккир шоир, ўзбек классик адабиётининг асосчиси Алишер Навоий ижоди ва шахсиятига бўлган қарашларини текшираётган пайтда асар охирида «Зикри баъзе аз ғароб асво ва умуре ки мундвал аст, аз ҳайвоноти об ва вуҳш ва тай» («Сув ҳайвонлари, ваҳший ҳайвонлар ва қўшларнинг айрим ғаройиб сифатлари ва ишлари зикрида») деган сарлавҳага кўзим тушибди.

Мақсадга кўчишдан олдин шунини таъкидлаш лозимки, теъурийлар салтанати давридаги адабиёт, тарих, жамият тараққиётига оид асарларда фақат тарих, адабиёт ёки шу асар моҳиятига мос мавзулар ёрилмасдан, балки муаллифлар тарихий воқеаларни табиат, ҳайвонот олами, қуш ва қумурскалар ҳусусияти, ҳаёти ва уларнинг инсон тақдирини билан боғлиқ жиҳатларига ҳам эътибор берганлар. Хондамир «Ҳабиб ус-сияр» асарини 1515—17 йилларда ёзиб тугатган. Асарни муаллиф Ҳиротда яшаган даврда ёзиб, ундан кейин Ҳиндистонга — Бобур хузурига боради. Ана шуларни инобатга олсак, Хондамирнинг асари айрим мундарижаси, қомусий йўналиши жиҳатидан Заҳриддин Бобурнинг «Бобунома»сига яқин туришини ҳис этамиз. Бобур ўз асарини Хондамир асаридан кейинроқ (бор-йўғи 8—10 йил сўнг) яратган. Шу-

нинг учун ҳар иккала адиб асарларида ҳайвонот олами, уни асраш, улардан инсон турмуши ва соғлиғи учун фойдаланишга эътибор берилганини кўраимиз. Бу кўп йиллик феодал урушлар даврида инсонни ўраб турган ҳайвонот олами ва табиатни асрашга қаққирим ёки ўша давр олимлари, ёзувчилари, тарихчиларининг жониворлар оламиндан хабардорлиги, уни ўрганишга қизиқ-қанглиги, турли тажрибалар ёрдамида тилсиз мавжудотлар сирини очишга қодир эканлигини таъкидлашми? Ҳарҳолда бу асарларни ўқир эканмиз, беҳисоб мўъжизалар ҳақида билиб, ҳайратда қоламиз, авлодларимизнинг синч-қовлиғига тасаннолар айтмай.

«Бобунома»да ҳам жуда кўп хонаки ва ёввойи ҳайвонлар ҳақида маълумот берилган. Унда табиий ҳодисалар (жумладан, Бобурнинг ўзи кўрган бўғма иллонинг бир қуввини тирикчалани ютуб юборгани, кейин иллони ўлдирганда қўён унинг ичидан тирик чилқиллаб чиқолиши ёки эслаб қўйилиш) жонли, шонлироқ тасвирланган. Лекин ҳали на Бобур ва на унинг замондори Хондамир ва бошқа адибларнинг асарларидаги ҳайвонот олами ва унинг жониворлар ҳислатлари ҳақидаги маълумотлар на илмий ва на бадиий жиҳатдан етарлича ўрганилмаган. Масалан, «Бобунома»да муаллиф каркидон ҳақида қўйилган маълумотни келтирайди: «Яна каркидон, бу ҳам улғу жонивордур, заҳомати уч гоминишга бўлмай. Ул сўзим, ул вилотларда машҳурдир, карк филин шох била кўтарур эрмиш, голибо ғалаттур. Бир шохи бор, бурнининг устида, узунлиги бир қариндан кўпрак, икки қарин худ қўрғайидир. Бир улғу шохидан бир обхўрда кишти бўлди, яна бир қариннинг тоси яна уч-тўрт элик ҳам шохд орти экан. Териси бисёр қалин бўлур. Қаттиқ ёй била бағалқуш ва ҳўб тўлдириб урсалар, яхши кирса, тўрт элик кирар. Делраким, пўстининг баъзи ерларидан ўқ хейле ўтар эрмиш. Икки қўлининг қошини тикхи тушубтур. Йироқдин ёйиқ ёқондек қўринур. Ўзга ҳайвонотдин отқа мушқоҳати кўпрактур. Нечуким, отнинг улғу қорни бўлмас, мунинг ҳам улғу қорни йўқтур, нечуким, отнинг ошук ўрнида парча сўнғаги бор, нечуким, отнинг илгида қўмук бўлур, мунинг ҳам илгида қўмук бор...».

ҲАБИБ УС-СИЯР

(СУВ ҲАЙВОНЛАРИ, ВАҲШИЙ ҲАЙВОНЛАР ВА ҚУШЛАРНИНГ АЙРИМ ҒАРОЙИБ СИФАТЛАРИ ВА ИШЛАРИ ЗИКРИДА)

Ғиссиддин ХОНДАМИР

қатига ҳам шерик бўлади. Туғруқ пайтида жуда кўп азият чекади. Айрим кишиларнинг айтишича, айиқ оғзидан туғар эмиш. Қишда кам ҳаракатдир, оч қолган пайтида қўли ва оёғини шимади, шу билан очлиқни бартараф этади.

ЧУЧҚА. Қувватини бир жойга тўплаганда барча ҳайвонлардан қувчидир. Эркаги саккиз ойлида қўшилишга майл кўргазар, модаси эса олти ойлигида ва, ҳатто, тўрт ойлигида қорнида боласи бўлади. Саккизтагача бола туғди ва ўн беш ёшга етиши билан бола туғишдан тўхтабди. Чўчка касалланса, давоси қисқичбоқа едиришидир. Ғаройиб ҳоллардан бири шук, агар чўчқани қўён билан бир итда боғласалар ва қўён нажас чиқарса, чўчка ўлади ва агар чўчқанинг бир қўзини оғилда ёки боғдан ташқарига қаратсалар, ўзидан кетиб йиқилади. Яна бири будирки, агар чўчкага роса икки кун оғват бермасдан, кейин бирдан боғсалар, семиртиб кетади. Шунинг учун насронийлар уни парварини этадилар.

ТУЛКИ. Қийла ва маккорликда беназирдир. Айтишларича, агар тулкини бурга безовталантирса ва бадалида қўнайса, у секин йўл юриб сувга боради ва охиасталик билан оғилдан тортиб тумшугига сува ботира боради. Барча бадалидаги бургалар тумшугига етиши билан ўзини сувга пиштиради ва тезда қочиб кетади. Яна будирки, тулки қоринини шиштириб, орқаси билан ётиб, оёқларини ўлган тулкичалик этиб ётар, уни ўлган деб ҳисоблаган бошқа жониворлар қиниға келиши билан уларни тутиб олар ва ер экан. Булғор яқинида дарахдан дарахга учадиган тулкилар бўлар экан. Бу тулкининг гўштидан ҳар қандай касалга берсалар, тувалар эмиш. Ҳазрати расолат саллоху алайҳи ва саллам даврида бир бутпарастнинг бутни бўлиб, у доимо бир ва маска келтириб бутнинг бошига қўяр экан. Қулардан бирида бир тулки келиб, нон ва маскани ёйи ва бутнинг устига ёзилади. Бу ҳолни кўрган бутпараст бутини синдириб ташлаб, мусулмонликка ўтади.

ШАҒОЛ. Машҳур жонивор бўлиб, айтишларича, тилини кесиб бирон кишининг саройига қўйсалар, у жонининг одамларни орасида жанжал бўлади.

ҚУЕН. Айрим одамлар бу жонзотни бир йили нар ва бир йили мода бўлади, деб гумон қиладилар. Бироқ бу сўзларнинг асоси йўқ. Унинг ғаройиб жиҳат-

ларидан бири ҳайз қўришидир ва қон ҳам кетади. Қўчманчи арабларнинг айтишларича, ақдан озганлар қўёндан қўрқар эмишлар. Қўённинг қўзи дарёга тушиши билан ўлади, шунинг учун у ҳеч вақт дарё бўйига бормайди.

КАЛТАКЕСАК (эчкимар). Ҳеч суви ичмайди, ҳаводан нафас олиб чанқоғини бостиради. Қирқ кунда бир марта жуда кам миқдорда нажас чиқаради. Етмиштагача уруғ ташлайди. Эркагида икки закар ва модасида икки таносили бор. У етмиш йилгача умр кўради.

МАЙМУН. Ғарча ҳайвонлар ичидан одамга жуда ўхшашидир. Қулади, еишга овқат сурайди ва жуда қизғинчидир. Ургончига қўп ҳунарлар ўргатади. Маймун ҳақида қуйидагиларни айтган эдим: маймун шатранж ўйнашни ўрганган эди ва қулардан бирида ўз эгасини мот этди. Маймун эгаси шатранжнинг шохини олиб маймуннинг бошига урди. Иккинчи марта ўйнаганда яна маймун ғалаба қила бори ва ўз харифи — эгасини шатранж катлақларидан мотхонага етказганида, даврда турган лиқобчани олиб бошига қўндириди, «кишт» деб эгасини мот этди. Айтишларича, агар маймуннинг терисидан ғалвир (элак) ясаб, бўғдой ва арпа уруғлиги эланса ва бу уруғлик экилса, ўша ерга чигиртка келмас ва ҳосил бу оғатдан эмин қолармиш.

БУТИМОР (сақоқуш). Араблар уни «малик улбаҳарий» дейдилар. Бу унвои унга доимо денгиз бўлида қорини боёс берилган. Бутимор денгиз суви оғина камалган бўлса, ҳар сафар қаттиқ қайғурди ва, ҳатто, суви ичмай қолади, ташналиқдан ўлади ҳам.

ИТ. Вафдорлик, эгаси ва мол-мулкни қўриқлаш бобида жуда машҳурдир. Бир китобда ёзилишича, Қазвин шаҳрида бир кишининг ити бўлиб, эгаси ту сатдан вафот этади. Марҳум тобутини олиб кетишга таянганда, ити ҳам қабр бошига борган. Кейин яна эгаси яшаган уйга келиб ўзини шунчалик ерга уриб, увлангани, хиёл ўтмай ўлган.

МУШУК. Мушукнинг хиллари жуда кўп бўлиб, хонаки ва ёввойига бўлинади. Шунинг учун унинг зоти кўпдир. Ҳинд диёрида ва Мағрибда жуда кўп бўлади. Мабодо, мушукнинг бирон зотидан қўпайтиришни истасалар, қўйдагича йўл тутилади: уни чўп билан роса урадилар ва тўқиз кун давомида бир неча марта сут берадилар. Ана шу давр-

Энди Хондамирнинг қўридаги асариди қаркидон ҳақида келтирилган маълумотни кўрайлик: «Қаркидон — ташқи қиёфасидан гоминиға яқин. Унинг учи ўткир биттагина шох бор, бурнининг устида жойлашган. Шу шох ила фил билан уришади. Шохини синдириб қўриганда ичи кишини ҳайратда қолдирадиган тарзда нақш, гузал чизмаларга бой эканлиги билинади. Чин ҳоқонлари қаркидон шохини жуда қадрлайдилар ва ундан қамарбандлар ясайдилар. Қаркидоннинг жуссаси барча хонаки ва ёввойи ҳайвонларнинг гавдасидан бақувватдир. Шундай ривоятлар борки, қаркидон шунчалик қувватга эгаки, филин ўз шохин билан қўтарди ва у ҳалол бўлгунча қадар кўтариб тураверди. Шунда қаркидоннинг қўзи филиннинг қони ва ёғидан тўлиб, ҳалокатига сабаб бўлур экан. Қаркидон ва филин шундай ҳолатда қўриган бир жойнинг кишилар уларни ердан олиб ўларини йиғибдан жойга олиб бориб, анча вақт бу ҳайвонларнинг гўштини тановул қилар эканлар. Айтишларича, қаркидон қомилда бўлганда боласини қорнида тўрт йил, айрим ривоятларга қараганда, етти йил кўтариб юрар экан ва тугилиш вақти етганда боласи онасининг қорнидан бошини чиқарар ва шу ҳолда бир неча вақт ўтлаб юрар экан. Тугилиш фурсати етгандан кейин қаркидоннинг боласи пастга тушиши билан онасидан қочиб кетади. Чунки онаси унга жуда меҳрибонлик қўрсатар ва агар боласи қочиб кетмаса, у ўзининг жуда дағал бўлган тиллари билан ялаб, териси ва гўштини баданидан шилиб ташлаш ҳеч гап эмас».

Мана шу иккала қиёсий мисолдан ҳам кўриниб турибдики, ҳар иккала муаллиф қаркидон ҳақида жуда қизқарли маълумот қолдирганлар. Бу манбалар фақатгина ўқувчилар учун қизқарли бўлмастан, илм аҳли, тадқиқотчилар учун ҳам туганмас манбадир.

Хондамир ҳайвонот оламиндан жуда ғаройиб қиссалар қилади. Қуйида ана шу маълумотларни таржимамиз орқали ҳурматли ўқувчилар эътиборига ҳавола қилишни лозим топдик.

Ҳасан ҚУДАТУЛЛАЕВ, филология фанлари номзоди.

да ўша чўпнинг атрофида юради ва ўзини шу чўпга қайишди ва баданидан югурган кийиксимон тер чиқади ва шу чўпнинг устига чиқиб ўтиради. Яна уй мушукнинг ғаройиб ҳолатларидан бири шук, унинг қўз қорачини гоҳида доира шаклига, гоҳида ниҳоятда ингичка чизик ҳолатига қиради. Бу фарқи бир кунда бир неча бор қузатиш мумкин ва сабаби маълум эмас. (Хондамир ушбу асарини яратган пайтда аҳтимол мушукнинг қўз қорачида содир бўладиган бу аjoyиб ҳолат ҳақида тажриба ва илмда маълум бўлмаган ёки муаллифининг ўзи бундан хабарсиз бўлган. Ҳозирги пайтда бу жиҳат маълум бўлиб, мушукнинг қўз қорачини қўёш нурининг ҳаракати билан боғлиқ. Қўёш чиқиши билан қўз қорачини секин қичқир боради ва куннинг қочқ ўртасида нозик чизикча айланади, кун бота борган сари яна доира шаклини олади — Х.Қ.)

СИЧҚОН. Турган-битгани зарар келтирадиган жонивор. Айтишларича, унинг думини кесиб, уйга қўйсалар, уша уйга ҳеч ҳам сиқон келмас. Амир Низомиддин Алишердан эшитган эдимки, у киши ҳикоя қилади: Работ қурилишида дераза жойини қавлаётганда қурувчилар сиқон уясида дуч келидилар. Бу уяда дон маҳсулотларининг қарийб барча тури — бўғдой ва арпа, гуруч ва мош, тарих ва алас (сўк) гуё аллофлик дўқонидиген бир қасб-бир наф алоҳида-алоҳида сиқон уясининг олдида тўплаб қўйилган эди. Унда он сиқон уясининг уч-тўрт боласи билан ётар, атрофидан одамлардан ҳеч ҳайиқмас эди. Сиқон болаларидан бирини олиб нарироққа қўйганда она сиқон югуриб бориб уни кўтариб олиб келар ва яна болаларининг ёнида ётар эди. Ушбу ҳолатни кўриб мен сиқон уясининг атрофини гишт билан ўрашни ва устини ёпишни буюрдим. Сиқонларга ҳам тугдирмайдиган даражада этиб бажардилар. Қурувчилар ҳам бу маълумларга мутлоқ зарар етказмадилар, озор бермадилар. Келаси кун сиқонлардан хабар олганларда маълум бўлибдики, сиқон нечаси билан навак қавлаб, болалари ва барча доннинг бир заррасини ҳам қолдирмасдан бошқа жойга қўчирибди.

ТИПРАТИКОН. Кечаси юради ва заҳарли иловдан тановул этишга майли қувчидир. Агар шу илов уни чақарса, типратикон арпа эса, зарарсиз қолади.

ТОШБАҚА. Уни қашф ҳам дерлар. Тухум қўйгандан кейин ўз боласини шу тухумга қараб туриш йўли билан чиқаради, чунки агар у тухумларининг устига чиқиб ётса, қоринини қаттиқлиги тухумларни синдириб қўйиши аниқ. Айтишларича, тошбақани оёғини осмонга қилиб орқас билан ётқизиб қўйсалар, ўша атрофдаги дарахт ва ҳосилга сармо совуғи тасир этмас экан.

(Давоми бор).

Ўзбекистоннинг тараққиёти кўп жиҳатдан чет тилини яхши билидиган малакали мутахассисларга ҳам боғлиқ. Шу бонс республикамизда хорижий тилларни ўргатишга эътибор қулайтирилмоқда. Жумладан, мактаб ва олий таълим тизимида бу борада бир қатор тадбирлар амалга оширилмоқда.

Тошкент давлат университетини ректори Тўхтамурод Жўраев яқинда хорижий мамлакатларда бўлиб, чет тилини ўқитишдаги илгор тажрибаларини ўрганиб қайтди. Шу муносабат билан университетда махсус мулоқот ўтказилди. Қуйида мулоқот чоғида билдирилган фикр-мулоҳазаларни ўртага ташланган тақлиф-истакларнинг эътибориниғизга ҳавола қилаётимиз.

Т. Жўраев, ТошДУ ректори:

— Бугунги йилнинг ўтказиш фикри менда яқинда — Ўзбекистон делегацияси таркибига Францияга борган кезларни туғилган эди. Бундан мақсад жумҳуриятимизда хорижий тилларни ўқитишнинг тақомиллаштириш ҳақида жиддий маслаҳатлашиб олишидир. Шунга кўра биз бир ҳафтадан ортиқ вақт мобайнида баъзи олий мактаблардаги аҳолини ўргандик, ўзаро фикрлашиб, саволлар тарқатдик. Пировардида шу нарса маълум бўлдики, айни пайтларда бизни ҳам, бошқаларни ҳам бир муаммо қийнаб турибди: олий ўқув юрти битирган мутахассисларнинг дипломига чет тилидан «4», «5» баҳолар қўйилган. Амалда уларнинг қўпчилиги тилини дуруст билимайди, эркин гаплаша олмайдди. Хўш, бунинг туб сабаблари нимада? Қандай

қилсан, бу борадаги муаммо ва қийинчиликларни бартараф этишимиз мумкин? Бугун ана шу ҳақида фикрлашиб олсак.

А. Жўлиев, проректор:

— Университетимизга чет эллардан тез-тез меҳмонлар келиб туришади. Баъзиларига ҳавас қиламиз. Негаки, уларни ёш бўлсаларда, бир неча тилда беамалол гаплаша оладилар. Биз «бир тили» нари борса «икки тили» нари чет тилларини билмаганимиздан қўпчилик меҳмонлар олдида ҳижолат бўлиб қоламиз. Фақат бизда эмас, бошқа жойларда ҳам, афсуски, аҳоли шундай. Галдаги вазирамиз олий ўқув юртиларда чет тилларини ўқитишга бўлган эътиборни тубдан қайта кўриб чиқишимиз, қайта қурилиш шарт. Шунингдек, бу ишга дахлдор кишиларнинг масъулиятини оширишимиз, мутахассисларни қайта тайёрлашимиз лозим, асос ҳолда, бу соҳада бирор ўзгариш

қилиш қийин. Бугунги мулоқотимиз ҳаммадан ҳам кўпроқ тиллар ва хорижий филология факультети мутахассисларига тегишли бўлишига қарамай, уларнинг биоррости йилишида қатнашмаётганлиги ачинадиган ҳол.

Кузатишлар шунини тақозо этадики, талабаларга хорижий тилларни ўргатишга яхшилаш учун аввало қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратиш керак; чет

ларини оширишни йўлга қўймоқ даркор.

Б. ҚОСИМОВ, проректор:

— Гуманитар фанларга ихтисослашган факультетлардаги аҳолини ўрганиш, улардан олинган маълумотнома ва жавоблар шунини кўрсатмоқдаки, чет тили ўқитишда аниқ бир йўналиш йўқ. Баъзи факультетларда хорижий тилларга акратилган соатлар кўп, айримларда эса аксинча. Гўрух-

ёдан айтиб бериш ҳам қарз, ҳам фарз бўлган. Давр талабидан келиб чиқадики бўлсак, биз ҳозирги пайтда қамидга 3 мингта ёки 5 мингта хорижий сўзни билишимиз шарт.

Д. РАШИДОВА, чет тили мутахассиси:

— Икки йил муқаддам университетимизда тузилган тиллар факультети инглиз, немис, француз, рус тилларини чўқур ўргатиш, жумҳурият олий ўқув юртилари-

ларга бўлиб ўқитиш ҳам ҳар хил: бирида ўн—ўн беш талаба бўлса, иккинчисида ут—беш кишини ташкил этади. Ўқув—усулий кенгашида бу ҳусусда оёқдон фикрлашиб, бир тўхтамга келишимиз вақти етди. Умумий ҳозирдаги техникавий воситалар бўлмаган. Лекин мадраса толиблар турли тилларни шукта ўзлаштирганларда олим бу завоалар икки-уч тилини билган, кўп шоирларимиз дуллисоний бўлишган, ҳам туркий, ҳам форсийда гузал назмлар битишган. Ёнг қамидда 60 минг байт шеърини

га илғор тажрибаларни ёйиш, чет эллар элчихона ва ваколатхоналари орқали уларнинг олий ўқув юртилари билан алоқа ўрнатилганда ихтисослашган. Чет тилларни боғича аспирантурага қаратиб ўргатиш ҳақидаги бир қанча тақлифларимиз узлуксиз таълим тизимига асос бўлиб, республика тиллар марказини тузишда ҳам илобат бўлиши. Факультетимиз тўқсон бешинчи йилга қалар республика олимларидан ўтказилган асосий марказ бўлибди. Ўтказилган олимпиадаларда ТошДУ талабалари соврин-

ли ўринларни эгаллаб келишляпти. Олмон ва фаранг тиллари бўйича голиблар шу мамлакатлар элчихоналари томонидан тақдирландилар. Бу ютуқлар ҳамир учдан патир, холос. Бироқ дипломи мутахассисларимизнинг хорижий тилда эриш чизилганда оламсиғи ишмининг пировард натижаси қўнғилдагидеги эмаслигини даққлат беради. Бу борада айрим тақлифларим бор

шаротини яхшилаш, маошини ошириш зарур. Шунда мутахассисларимиз бошқа соҳаларга ишга ўтиб кетишмайди.

Н. ПАРПИЕВ, проректор:

— Аспирантларимизга чет тилидан акратилган соатлар билан қизиқиб кўрдим. Ўзбекистон Фанлар академиясида аспирантларга акратилган соатлар биздаги нисбатан салкам икки баравар кўп экан. Ҳолбуки, аспирантлар чет тилини талабаларга қараганда яхшироқ билишлари керак. Асосий адабиётлар ҳам хорижий тилларда ёзилган. Бу йил аспирантурага кирувчиларга чет тилидан олинган имтиҳонлар талаб даражасида ўтказилиб, натижа яхши бўлди. Яна бир фикр: чет тили мутахассисларини чет элларга ишга юборишни йўлга қўйиш фойдадан холи бўлмайди.

А. МАМАТОВ, — хорижий филология факультети декани вазифасини бажарувчи:

— Факультетимизда чет тилларига акратилган соатлар икътимоий фанларга акратилган соатларнинг икки бараваридан ортиқ. Бу чет тилларни ўрганишга нисбатан билан қарашдан бошқа нарса эмас. Шу бонс ўқув режасини қайта кўриб чиқиш лозим. Хорижий тилларни яхши ўқитиш учун етарли муҳит

Мулоқотда университетнинг қўлаб мутахассислари ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини айтишди, тақлифлар кiritишди. Чет тилларини ўқитишнинг самарадорлигини оширишга қаратилган бу қилматли фикрлар, қўтарилган муаммолар бошқа олий ўқув юртиларида ҳам чет тилларини ўқитишни яхшилашга туртки бўлади, деб ўйлашимиз.

Саиди УМИРОВ, ТошДУ журналистика факультети декани.

Ҳ. СОЛИҲОВ олган сурат.

Айрим шикоятлар уз муддатида кўриб чиқилмаган, уларда тилга олинган муаммоларни ҳал этиш учун зарур чора-тадбирлар кўрилмаган. Қашқадарё,

Ҳасан ЗУФАРОВ,
Халқ таълими вазирлиги ишлар бош-
қармаси бошлиғининг муовини.

Саодат ҒОИПОВА,
Тошкент Давлат дорил
фунуни талабаси.

амкорликда V—IX синфлар
нун муължалланган анги она
ли дарслигини яратди. Бу
ерслик «Ўзгичувчи» нашриё
ида босмадан чиқди.

А. Хонжоева УЗФА Тил ва ада
биёт институтида камол топ
ди, 1953 йилдан то 1991 йил
гача кадр шу институтида илмий
одим, бўлим мудири, дирек
тор ўринбосари лавозимлари
ва ишлади. 1991 йилдан эса
УЗФАнинг Тилшунослик ин
ститутига раҳбарлик қилмоқ
да. У 1990 йилда Ўзбекистон
А.нинг муҳбир аъзоси қи
иб сайланган.

Ўзбек тилшунослиги фани
нинг танилиш намоиясиди А.
хонжоев 60 ёшга тўлди. Унинг
тилшунослигимиз таракқиё
и йўлидаги фаолияти чина
мол фидойилигини ёрқин
амунасидир.

Низомидин МАХМУДОВ,
филология фанлари доктори,
профессор.

Маълумки, «Лотин» ёзуви-
дан асосланган ўзбек алиф-
босини жорий этиш тўғрисида-
да Кенун (1993 йил 2 сен-
абр) ўзбек алифбоси сирати-
ни янги шаклда билан бирга,
иричирин навбатда, ёзувими-
зидаги миллийлаштириш ва
у асосда ўзбек адабий ти-
ли милли метрларини қайта
ёзилган, қондиларни янги-
лаш — таянч илло назарияси-
ни яратиб вазифини кун
қартибига қўйди. Қонунни
қайта табиқ этиш юзасидан
қатор чора-тадбирлар белги-
ланди. Хулмалдан, А. Авлоний
омли Республика халқ таъ-
лими ходимлари малакасини
шириш марказий институти-
да лотин ёзувини ўрганиш
курси очилди. «Маврифат»
материали жамоаси «Миллий
ило минбар» янги курси
чиби, алифбо сабаклари таъ-
лими релажлаштириди, яқинда
илмушоса институти қо-
ғишда ҳам «Имло» ишичи
қўйи таъсис этилди. Ишчи
руҳининг асосий вазифини
ўзбек орфографияси ва
пунктуацияси асосий қоид-
лари» янги мажмуасини яра-
тиб беришдан иборат. Ишчи

пуши тариқдаги Ўзбекистон Республикаси Фанининг академик Ш. Ш. Шоабдурахмонов, муҳбир-эзоҳдорлар А. П. Кожиев, И. К. Кўчқортев, профессорлардан Э. А. Бегатов, К. Назаров (ТошДУ), И. Махмудов (ТошДПИ), И. Бадуллаев (ЎзПИ), С. Отаризаева каби олимлар бор. Шу ўринда бир нарсани хошда тездайдилашни маълум қилиш маълуки, жорий ифбидони ихсоллаш борасида эски эътилош, шунингдек аллхуслорсини ҳам уч гу-ҳуға бўлиниб қолган эди-
а) жорий ёзувни ихсоллаш рафдорлари;
б) эски ёзув (араб) ёзуви- қайтиш тафдорлари;
в) лотин ёзувиға ўтиш тафдорлари.
Ихсолот натижаси шундай бўлдики, амалда «қайтиш» ам. бўлмади, «ўтиш» ҳам. Амалда алифбо ихсолланди тўла миллийлашди: нати- жа ихсолотчисиға «тавсия»сига ам. ўлароқ, халқ ихродига онанд бўлиб қолди: жорий ёзувни сираسدиги 35 белги- рафдордан 12 таси умумтўрий амаллашди лотинға махраж- раф билан амаллаштириди.

Алло ҳазрат қалъиди, унинг ҳажон-
шуул аҳамияти орқиди;
филлофисма миллий товуш
филлофисда зага бўлганно
нобаий белгилардан форм
лидинди.

Алло ёзуви амалиётининг
шунингдек, алифбо амали-
ётининг) илмий-назарий асо-
сини ташкил этеди. Миллий
уйеулар бирлашувини тақво-
но қилди ва ёзувининг ҳақ-
қиллигини, барқарорлигини
қўлламайлди. Чунки «алиф-
бо + илло» изоҳи миллий та-
лаффуққет, тафаккур тақоми-
ли, миллат тақдирини, хоти-
ра ва иродаси билан бўлгари-
ди. Бинобарин, алифбо ва
ёзувдаги кусурлар илло аме-
лиёти кеңишида аққол намо-
нон бўлади. Алифбо тузишда,
ишчи белги-ҳарф тенлаша
тусуусий фикрлар бўлиши
дууликни, лекин илода умум
ийли (ягона) фикр бўлиши
шарт. Чунки талач илло қои-
дадилар миллий тил талаффуқ-
қонунятлари асосида ву-
қуққет келлади.

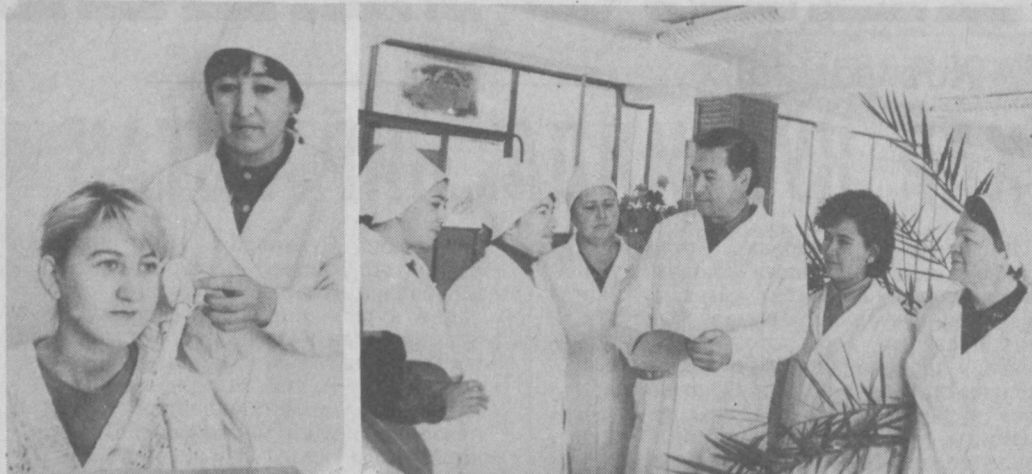
Илло ишчи гуруҳининг
қалъиди бўлиб ўтган йиғилиши
илло қондалари тузиш
дўрқиллари ва тамойиллари
қалъиди келишиб олдинди. Та-
қалъиди илло қондаси яратилди.

тилода эканлиги алоҳида таъкидланди.

Хорижий сўзлар имлосининг белгилашда ўзбек халқининг, шунингдек, ёзувимизнинг жаҳон коммуникациясига қўшилишга танлигини ҳисобга олиш зарурлиги қайд этилди. Шунингдек, ўзбек адабий тили олти унлилик тизмига эга эканлиги, о-лашини ҳисобга олганда ўзбек тилининг ўзига ҳос ва унинг ички тарққотиқ қонуняти билан боғлиқлигиға алоҳида эътибор берилди.

Мақсидас таъкидланишича, ўзбек тили тўғри азув йўллари: а) ҳарф-имло қондалари (орфография); б) ишора-имло қондалари (пунктуация); в) белги-имло қондалар (париграфия) кебилари ўз ичига олади. Шунингдек, ата-малар, терминлар, исм-шарифлар, жой номлари, қийин сўзлар, ҳорижий сўзлар имлоси каби муаммоларға ҳам алоҳида эътибор берилиши лозим.

К. НАЗАРОВ,

БИР МАСКАНКИ, ҚИШДА БАҲОР ГУЛЛАЙДИ

Бу масканга ёз куйлари тангадек офтоб тушмайди, тангадек офтоб оғиради. Ташқарида совуқ замирга олаётган шу кунларда ҳам бино ичкарасидаги манзаралик дархат ва гуллар ёздагидек яшнаб ётибди. Ўзбекистон Жаҳон тиллари давлат университетининг рус тили факультети ҳовлисида жойлашган профилакторий-санаторий д. а. диспансер гуруҳидаги беморлар, касб касаллигининг турдош хиллари билан оғирган талаба ва ўқитувчилар ҳордиқ чиқариб, саломатликларини мустаҳкамлаштиради.

1982 йили қурилиб ишга туширилган профилакторий касабаси уюшмалари шаҳар қўмитаси тасарруфида бўлиб, бу ерда университет талабалари бениф. Ўқитувчилар эса йўлланма ҳақининг 10 фоизини тўлаб дам олишади.

...Толиққан асабларни ва бўғин касалликларини игна билан даволаш хонасида бош шифокор Баҳориди Мўминовни учратдик. У шаҳар соғлиқни сақлаш бошқармасида ишлаган пайтларидеёқ ўзининг талабачилиги ва ишчиларига билан танилган эди. Бу ерга келгач, қисқа вақт ичида профилакторий қиёфаси тубдан ўзгарди. Моддий-техника базаси мустаҳкамланди, замонавий тиббий асбоб-ускуналар билан бойиди. Муолажа хоналари таъмирланиб, зарур дори-дармонлар билан таъминланди. Физיותרпия хоналаридаги

ҳар бир киши ўрни алоҳида қилиб ажратилди. Профилакторий ҳудуди бетон тўсиқлар билан ўралди, дам олувчиларнинг ҳавфсизлиги таъминланди. Ўзига тақриб-туқурлар билан банд бўлиб ётган каттагина хона муолажадан кейинги дам олиш жойига айлантирилди. Микроклимат қўлай бўлиши учун муолажа хоналарининг номи ўзбек, рус, инглиз ва лотин тилларида ёзиб қўйилган. Озодлик болла-тенлаги ўзбекча таътилли-гани, ишлаб чиқариш йил-лишлари, тиббий ўқув давлат тилида олиб борилаётгани ҳам диққатга сазовордир.

— Профилакторийида ҳар ойда 100 дан зиёд киши дам олади, — дейди бош шифокор. — Касални даволашдан кўра олдин олган афзал, дейишди до-нолар. Бунга амал қилаётган жамоамиз бутун кў-гайратини, билим-малака-сини инсон саломатлиги йўлида сарфламоқда.

Биз дори-дармонлар билан муолажа қилиш хона-сида Раиса Залцберг, Ша-миля Зайнуллинани, ёш бўлса-да, қўчқилика бош-қор Нигора Содиқовани, ҳамширалардан Маъмура Каримова, Муҳаббат Йўл-дошевларини ишчи кўри-б, бу галларга ишчи-хосил қилдик. Профилакто-рийдаги электр ва иссиқлик, буё, ўсимлик ёғи, ультра-бинафша нурлар билан да-волаш хоналари ҳамма-гавжум. Ваннанинг ўзидан

тўрт хили мавжуд. Оппо-қойшаблар, ёстиқ жилдла-ри, озода ва шинам хона-лар меҳнат қилиб толиққан кишиларга ҳузур бағишлай-ди, кайфиятини кўтари-ди. Юз кишига мўлжалланган таомхонанинг пазанда ош-пазлари Озода Султонова, Матлуба Расулова, Арофат Тошмуҳамедовлар кунига тўрт маҳал овқат тайёрлаб чарчамайди. Профилакто-рий ҳовлисида етиштирил-ган сабзавот ва мевалар, ошқўқ ва зираворлар дам олувчилар дастурхонини безайди.

Дам олиш хонасида-ги телевизор, радио, маг-нитафон, роял ҳам давола-нувчилар ихтиёрида.

Дарвоқе, давлатимиз ҳар бир талабанинги профилакто-рийда бир даво муддати — 24 кун мобайнида дам олиб, даволашни учун 30 минг сўм ҳаражат қилади. Ҳар бир кишининг қўнлиқ овқат-ига 850 сўм сарфланмоқ-да. Профилакторийда бир йилда 12 бор қабул бўлади. Ҳар сафар 100 киши сало-матлигини тиклайди. Вино-барин, бир йилда профилакто-рийга бўлакак педагог-ларнинг жисмоний жиҳат-дан соғлом бўлишлари йў-лида 36 миллион сўм маб-лаг ажратилган. Универ-ситет талабалари жумҳу-рийтимиз раҳбариятининг ҳаммулкчилигига жавобан аёло ўқиниш, жамоат иш-ларида фаол қатнашишга ҳа-ракат қилишга тилар.

З. КАРИМОВА.

55-МОДДА. ЕР, ЕР ОСТИ БОЙЛИКЛАРИ, СУВ, ЎСИМЛИК ВА ҲАЙВОНОТ ДУНЕСИ ҲАМДА БОШ-ҚА ТАБИИЙ ЗАҲИРАЛАР УМУММИЛЛИЙ БОЙЛИК-ДИР, УЛАРДАН ОҚИЛОНА ФОНДАЛАНИШ ЗАРУР ВА УЛАР ДАВЛАТ МУҲОFAZACИДАДИР.

Бу сатрлар замирида катта маъно мужас-сам. Зотан, табиат ва унинг бойликлариға эътиборсизлик билан қараш, улардан ҳўжа-сизларча фойдаланиш пировард-натияжа-да ёмон оқибатларға олиб келди. Бунн Орол денгизи қуриб бораётганида, заҳарли хими-катлар ишлатилиши сув ва ҳавонинг бузи-лишига, тупроқнинг яроқсиз ҳолға келиши-га сабаб бўлганлигида яққол кўриб туриб-миш.

Утмишда ота-боболаримиз озодаликка кат-та эътибор беришган. Ариқларда тоза ва ти-ник сув оққан. Сувға тушуриш, ахлат ташлаш гуноҳи азим ҳисобланган.

Халқимизнинг азалий қадриятларини, яхши урф-одатларини тиклаш ва турмушга жорий этиш муҳим вазифалардан. Биз шуни на-зарда тутиб болалар боғчаларидан бошлаб экологик таълимга ва табиатни муҳофаза қи-лишга эътиборни кучайтирдик. Бу ишни амалга оширишда оила, болалар боғчаси, мактаб, мактабдан ташқари муассасалар, ҳу-нар-техника ҳамда олий ўқув юртлири, сано-ат корхоналари ва кенг жамоатчилик ҳам-корлигига таяндик.

Халқимизда қўш уясида қўрганини қи-лади, деган нақл бор. Шунинг учун оилада бола дунёга келган кундан бошлаб табиатга муносабат шакллантириб борилса, қўзланган натижага эришилади. Бунда, аввало, ота-она-ларнинг ўзлари юриш-туришлари, хатти-ҳа-ракатлари билан ибрат бўлишлари керак. Мактаб ўқитувчилари эса оилаларда, ота-оналар йиғилишларида экологик тарбия ва та-

биат муҳофазаси юзасидан суҳбатлар ўтказиб турмоқлари жоиз.

Шаҳримиздаги барча боғчаларда табиат бур-чалари, гулзорлар ташкил этилган. Айниқса 10-, 19-, 23-, 31-, 37-, 45-болалар боғчалари-да табиатни муҳофаза қилиш тарбияси яхши йўлга қўйилган. Табиатни муҳофаза қилиш юзасидан тарбиячиларга мўлжалланган мав-зуларда методик семинарлар уюштириб ту-рилади.

Шаҳардаги барча мактабларда экологик таълим ва табиат муҳофазасига доир аниқ режалар тузилган. Бу борада 5-ўрта мактаб-да олиб борилаётган ишлар эътиборга лойиқ-ди. Мактаб базасида шаҳар ўқувчи-ёшлар экологик маркази ташкил этилган. Марказ-нинг вазифаси ўқувчилар ўртасида экологик тарғибот ишларини олиб боришдан, турли учрашувлар, кечалар, конференциялар уюш-тиришдан иборат.

Мактабнинг география ўқитувчиси Х. Ҳа-кимов шаҳар халқ таълими бўлими ходимла-ридан М. Турғунбоев ва А. Нуробоев билан ҳамкорликда «География ва тарих фанлари-ни ўқитишда маҳаллий материаллардан фой-даланиш», «Химия-биология, тарих ва гео-графия дасларидида экологик тарбия» мавзу-ларида методик рисоалар яратди. Бу қўл-ланмалардан жойларда кенг фойдаланилмоқ-да. Шунингдек, мактаб қўшда «География, биология фанларини ўқитишда фойдаланиш учун маҳаллий материаллар асосида «Эколо-гия ва табиат муҳофазаси» мавзусида қўргаз-мали қўроллар намунаси юзата келди.

Мактабнинг илғор иш тажрибаси фақат ша-ҳардагина эмас, балки вилоят миёсасида ҳам оммалаштирилмоқда. Жумладан, бу ерда «Ге-ография дасларидида экологик таълим ва та-биатни муҳофаза қилиш тарбияси» мавзуси-да Тошкент вилояти география ўқитувчилари-нинг илмий-амалий конференцияси ўтқа-зилди. Шаҳримиздаги бошқа мактабларда ҳам ўрганишга лойиқ иш тажрибалари мав-жуд. 7-, 8-, 17-мактабларнинг ёш табиату-нослари мактаб атрофини озода сақлаш ва қў-каламзорлаштириш, тажриба-қузаув ишлари-ни олиб бориш бўйича яхши кўрсаткичларга эришмоқдалар. 6-, 14-, 18-, 29-ўрта мактаб-ларда, шаҳар ўқувчи ва ёшлар ижодкорлиги уйда ҳам табиатни муҳофаза қилиш бораси-да яхши ишлар олиб борилаётган.

Биз шаҳардаги саноат корхоналари қатори табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси, шаҳар қизил ярим ой жамияти, Тошкент вилоят дав-лат педагогика институтини билан экологик таъ-лим ва табиатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича ҳамжihatлида иш олиб бораё-тирмиш.

Мустақил республикамиз иқтисодиётини ри-вожлантириш, соғлом авлод тарбияси кўп жи-ҳатдан табиатни муҳофаза этиш билан боғлиқ. Шунга қўра биз бошлаган ишимизни изчил давом эттириш ниятидамиш.

Э. ЭШМАТОВ.

Ангрен шаҳар халқ таълими бўлими му-дир.

СПОРТ

МАҲОРАТ МАКТАБИ

Соғлом авлодни камол то-птиришда спортнинг тутган ўрни ва аҳамияти ҳаммага аён. Тошкент шаҳрида бун-дан 32 йил аввал ташкил этилган Г. С. Титов номида спорт йўналишидаги респу-блика мактаб-интернати ҳозир-ги кунда олимпия ўринбосар-лари республика билим юр-тига айлантирилди.

Билим юрти тарихига назар ташласан, ўз фаолиятиниқ дастлабки йилларидаёқ жа-ҳонга донги кетган спортчи-лар етишиб чиққанлигиниқ гувоҳи бўламиз. Футболчи-лардан Михаил Ан ва Влади-мир Федоров, гимнастикани Олавутиди Отахонов, Ирина Бараксанова, велосипедчи-лардан Жамолдин Абдужаббо-

ров, Владимир Макаркин, ен-гил атлетикачи Сергей Кот, полковниклар Рамил Атаул-лин, Мавлуд Каримбергенов, бадий гимнастикани Венера Зарипова шулар жумласидан-дир.

Билим юрти талабалари жа-ҳон чемпионатларида ва олим-

пиада ўйинларида муваффа-қият қатнашиб келишмоқда. Фақат сўнгги олимпия ўйин-ларида етти талаба Ўзбеки-стон спортни шарафини ҳимоя қилди. Улар иккита олтин ва битта кумуш медал соҳиб бўлишди. Оксана Чусовитина ва Розалия Галиева Барсело-

на шаҳрида ўтказилган Олим-пия ўйинлари чемпионлари бўлишди.

— Ҳозирги пайтда, — деб ҳикоя қилади билим юрти директори Эркин Гизов, — 200 ўқувчимиз республика терма командалари рўйхати-га киритилган. Улардан 7 нафа-ри халқаро классдаги спорт устаси, 50 дан ортиғи спорт устаси ва қолганлари спорт усталигига номзод ҳамда би-ринчи разрядликлардир.

Талабаларимиз спорт маҳо-ратларини ошириб боришга-гани ҳаммакини қувонтира-ди. Бу ўринда Марказий Осиё чемпионлари унвонига сазо-вор бўлган футболчиларимиз ютуғини тилга олсак арзий-ди. Йил сайин яхши кўрсат-кичларга эришяётган оғир ат-летикачилар, юнон-рим ва эркин усулда курашчи пол-ковниклар, енгил атлетикачилар, велосипедчилар, сузувчилар-дан ҳам умидимиз катта.

Қўлга киритилган ютуқ-ларимиз жамоамизда йигир-ма-ўттиз йиллардан бўён меҳ-

нат қилиб келаётган малака-ли педагог ва тренерларнинг хизматлари самарасидир. Улар орасида 26 киши республика-да хизмат қўрган тренер, икки киши Ўзбекистонда хиз-мат қўрган ўқитувчи, тўрт киши республикада хизмат қўрган жисмоний тарбия ва спорт ходими, бир киши хизмат қўрган халқ таъли-ми ходими, 56 киши Ўзе-бистон халқ маорифи аъло-қисидир.

Биз Республика Олимпия ўринбосарлари билим юрти-нинг замон талаблари дора-жасидаги спорт гимнастикаси, қилиқбозлик, эркин ҳамда юнон-рим кураш, оғир ат-летика заллари, сузиш ҳавза-сида бўлган, шу йил бошқа-да ишга туширилган ҳамма-ти енгил атлетика манежини кўз-дан кечиридик.

Билим юртининг педагог ва тренерлар жамоаси мустақил республикамиз шарафини ҳи-моя қилидаган малакали спортчиларни тарбиялаш учун янада ғайрат қилишга иш-лашга ҳаракат қилишяётгани-нинг шохиди бўлади.

СУРАТЛАРДА: тренер Эль-вира Тишина 11-синф ўқувчи-си Лола Эргашева билан му-ракаб машқини бажариш ўс-тида ишлаётди; Ўзбе-истонда хизмат қўрган тренер В. В. Петров сузиш бассейнида машғулот ўтказяётди.

Х. СОЛИҚОВ олган сурат.

«Муштум» журнали таҳ-ририяти журналининг бош муҳаррири, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Неймат Аминовга па-дари бузурувори

Уста Амин НУРУЛЛОВОЙ ўғли

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Тошкент шаҳар ҳокимия-ти халқ таълими Бош бош-қармаси, Чилонзор туман халқ таълими бўлими, фан ходимлари касабаси уюшма-си ҳамда 270-мактаб жи-моаси шу мактабнинг ил-мий бўлими мудир Озода Абдурахмоновага осани.

Шарифа АБДУРАҲМОНОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Тошкент шаҳар ҳокимия-ти халқ таълими Бош бош-қармаси, Чилонзор туман халқ таълими бўлими, фан ходимлари касабаси уюшма-си 138-мактабнинг математика ўқитувчиси Султон Шоаб-босовга осани

Меҳри ЖУРАЕВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қи-лади.

Тошкент шаҳар Ҳамза туманидаги 198-мактаб жа-моаси шу мактаб ўқитув-чиси

Манзура МАЖИДОВА

вафоти муносабати билан марҳуманин оила аъзолари-га чуқур ҳамдардлик бил-диради.

ЭШИТМАДИМ ДЕМАНГЛАР!

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳ-камаси «Давлат тили ҳақидаги Қонуни амалга ошириш комиссиясининг шу йил 8 июлдаги мажлиси Қарорининг III банд 1, 5, 6-моддаларига асосан Ўзбекистон Республика-сини Олий ва ўрта махсус таълим вазирли-ги республикада яшовчи, аммо давлат тили-да сўзлаша олмайдиган фуқароларга ўзбек тилини ўргатиш бўйича қўлланма ва дарс-ликлар тайёрлаш ҳамда нашр этиш мақсади-да танлов эълон қилади.

Бу танловдан қўзланган мақсад олий ва ўрта махсус ўқув юртлирининг ўқиниш рус ва бошқа тилларда олиб бориладиган гуруҳлари учун давлат тилини чуқур ва жадал ўргатиш бўйича дарсликлар ва қўлланмалар яратиш ҳамда бу борадаги ишларнинг самарадорли-гини ошириш усулларини ишлаб чиқишдан иборатдир. Танловда бошқа миллатта мансуб аҳолини махсус курслар ва тўғрақларда ўқитишга мўлжалланган қўлланмалар муал-лифлари ҳам ўз ишлари билан иштирок этишлари мумкин.

Шунингдек, танлов билан боғлиқ бўлган ишларни бажариш республика ўқув-усулият идораси зиммасига юклатилган бўлиб, ну-фузли мутахассислардан ҳакамлар ҳайъати тузиш ҳам назарда тутилган. Бундан ташқа-ри вазирлик томонидан очиқ танловнинг ало-ҳида Низоми ҳам ишлаб чиқилад ва тасдиқ-ланди.

Танлов муддати 1994 йил 15 апрелгача бўлиб, натижалари 15 майгача яқунланади, қўзлаб аниқланиб, эълон қилинади. Ни-зомида белгиланган миқдордаги пул мукофот-лари билан таъкидланади. Танлов ғолиби деб топилган қўлланма ёки дарслик респу-блика ўқув-усулият идораси нашр режасига киритилади, уни «Ўзбекистон» нашриётида чоп этилиш режалаштирилади.

Танловда иштирок этиш учун тавсия эти-ладиган дарслик ва қўлланмалар қуйидаги манзилга юборилади:

Тошкент 700000, «Низомий йўли» кўчаси, 6-уй. Республика ўқув-усулият идораси.

Олий ва ўрта махсус ўқув юртлирининг ўқиниш рус ва бошқа тилларда олиб бориладиган гуруҳлари учун Ўзбекистон Республика-сини давлат тилини чуқур ва жадаллаштириб ўрганиш бўйича қўлланма ва дарсликлар яра-тиш ҳамда бу борадаги ишларнинг самара-дорлигини ошириш усулларини ишлаб чиқиш бўйича очиқ танлов

НИЗОМИ

1. ТАНЛОВНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИ-ФАЛАРИ

1. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши ва республикамиз мустақилликка эришуви муносабати билан Ўзбек тилининг мавқеи анча ошди. Рус ва бошқа тилларда сўзлашувчилар орасида ҳам давлат тилига бўлган қизиқиш ва ҳурмат кучайди. Эндилик-да мустақил республика миллий мафкура-сини талабларига тўла жавоб бера оладиган ўқув дастурлари, қўлланма ва дарсликлар,

шунингдек, бошқа ўқув-усулият ишланмалар яратиш давр тақозосидир.

2. Бошланган ишларни жадаллаштириш ва ниҳонсига етказиш, яратилган ўқув-усулият адабиётларини, дастурлар, қўлланмалар, дарс-ликлар мазмунини тақомиллаштириш, рус ва бошқа тилларда таълим олувчиларнинг дав-лат тилини қисқа муддатда етарли даражада пухта ўрганишлари учун имкониятлар яра-тиш.

3. Янги дастур, қўлланма, дарсликлар яратиш ҳамда ўзбек тилини жадал ва самара-ли ўрганишнинг тақомиллашган усулб-ларини ишлаб чиқиш. Бунга соҳанинг етакчи мутахассисларини жалб этишни таъминлаш ва самарали ишлари учун уларни маънавий ҳамда моддий рағбатлантириш.

2. ТАНЛОВГА ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН ИШЛАР ШАКЛИ ВА МУНДАРИЖАСИ

2. 1. Олий ўқув юртлирининг табиий, тех-ника ва табиий фанлар ўқитиладиган, таъ-лим рус ва бошқа тилларда олиб бориладиган гуруҳлари учун алоҳида жадаллаштирилган ўқув методикаси, қўлланмалар, дарсликлар.

2. 2. Олий ўқув юртлирининг гуманитар фанлар ўқитиладиган, таълим рус ва бошқа тилларда олиб бориладиган гуруҳлари учун жадаллаштирилган ўқув методикаси, қўллан-малар, дарсликлар.

2. 3. Ўрта махсус ўқув юртлирининг ўқиниш рус тилида олиб бориладиган гуруҳлари учун жадаллаштирилган ўқув методикаси, қўллан-малар, дарсликлар.

2. 4. Олий ва ўрта махсус таълим тизими-даги давлат тилини етарли даражада билим-даги ўқитувчи-профессорлар ва бошқа хо-димларга ўзбек тилини жадаллаштириб ўрга-тишга мўлжалланган қўлланмалар.

3. ТАНЛОВГА ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН ИШЛАРГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

3. 1. Ҳар бир йўналиш бўйича ишлар му-жассам (комплекс) тарзда тайёрланади ва тақдим этилади.

3. 2. Қўзлемалар, танловга уч нусхада, ма-шинкада 2 интервалда ёзилган ҳолда тавсия қилинади.

3. 3. Қўзлемалар шакли ва мундарижаси ушбу Низомнинг 2-банди талабларига мос бў-лиши шарт.

4. ТАНЛОВНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

4. 1. Танловни ташкил этиш ва унга раҳ-барлик қилиш учун Ташкилий қўмита тузи-лади ҳамда у Вазирлик томонидан тасдиқла-нади.

4. 2. Танловга келган ишларга малакали ва ҳолисона баҳо бериш учун соҳанинг етук му-тахассислари ва усулчиларидан иборат Ҳа-камлар ҳайъати тузилади ва Вазирлик томо-нидан тасдиқланади.

4. 3. Ишлари танловга тавсия этилган шахслар Ташкилий қўмита ҳамда Ҳакамлар ҳайъати таркибига киришлари мумкин эмас.

4. 4. Танловга келган ишлар муаллифлари-

нинг исми-шарифлари ёзилган қоғоз хатжилд-га солиб топширилади.

4. 5. Муаллифлар номи танлов яқунланган-га қадар сўнгги тутилиш ҳакамлар зиммасига юклатилади.

4. 6. Яқунлашдан олдин ошкор этилганлик учун ҳакамлар жавобгарликка тортиладилар ва бундай иш танловдан чиқарилади.

4. 7. Танловни ўтказиш тартиби ва муддати олий ва ўрта махсус таълим вазирининг буй-руғи билан белгиланади.

4. 8. Мазкур танлов 1994 йил 15 апрел-гача ўтказилади, 15 майгача яқунланади.

4. 9. Танловда яқка шахслар ҳам, муаллиф-лар жамоаси ҳам қатнашиши мумкин.

4. 10. Танлов яқунлари республика олий ва ўрта махсус таълим вазирининг буйруғи билан тасдиқлангандан сўнг ҳақиқий ҳисоб-ланади.

5. ТАНЛОВ ҒОЛИБЛАРИНИ МУКОФОТ-ЛАШ ВА РАҒБАТЛАНТИРИШ

5. 1. Танлов ғолибларини мукофотлаш ва рағбатлантириш учун қуйидаги миқдорда пул мукофотлари белгиланади.

5. 2. Олий ўқув юртлирининг техника, табиини ва табиий фанлар рус ва бошқа тил-ларда олиб бориладиган гуруҳларига мўл-жалланган қўлланма ва дарслик яратганлик учун:

битта 1-мукофот: дарслик учун — 400 000 сўм

қўлланма учун — 300 000 сўм

битта 2-мукофот: дарслик учун — 300 000 сўм

қўлланма учун — 200 000 сўм

Битта рағбатлантирувчи мукофот: дарслик учун — 200 000 сўм

қўлланма учун — 100 000 сўм

5. 3. Олий ўқув юртлирининг гуманитар фанлар рус ва бошқа тилларда ўқитиладиган гуруҳларига мўлжалланган қўлланма ва дарс-ликлар яратганлик учун:

битта 1-мукофот: дарслик учун — 300 000 сўм

қўлланма учун — 200 000 сўм

битта 2-мукофот: дарслик учун — 200 000 сўм

қўлланма учун — 100 000 сўм

Битта рағбатлантирувчи мукофот: дарслик учун — 100 000 сўм

қўлланма учун — 50 000 сўм

5. 4. Давлат тилини жадаллаштирилган усулларда ўргатишга мўлжалланган қўллан-ма яратганлик учун:

битта 1-мукофот: қўлланма учун — 300 000 сўм